

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Noora Jauhiainen

”Se on niin elämää”

Varhaiskasvattajien näkemyksiä seksuaalikasvatuksesta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyö

4.3.2019

Tekijä(t) Otsikko	Noora Jauhiainen ”Se on niin elämää”: Varhaiskasvattajien näkemyksiä seksuaalikasvatuksesta
Sivumäärä Aika	31 sivua + 3 liitettä 04.03.2019
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaaja(t)	Lehtori Katja Ihamäki Lehtori Seija Mäenpää
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvailla erään Helsingin kaupungin päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä seksuaalikasvatuksen toteutumisesta arjessa. Tarkoituksena on selvittää arjen käytänteitä, joissa lasten seksuaalikasvatus ilmenee, sekä varhaiskasvattajien asenteita seksuaalikasvatusta kohtaan.</p> <p>Keskeisenä käsitteenä on lasten seksuaalikasvatus. Lapsille annettava seksuaalikasvatus on eri asia kuin nuorten seksuaalikasvatus ja -valistus. Lasten seksuaalikasvatus keskittyy esimerkiksi kehonosien nimeämiseen ja turvataitojen opetteluun. Myös lapsi on seksuaalinen olento syntyessään, ja lapsella on oikeus saada tietoa seksuaalikasvatuksen osa-alueista ikätasoisella tavalla.</p> <p>Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimus tapahtui neljän puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Haastateltavat ovat päiväkodin työntekijöitä, joista kolme on varhaiskasvatuksen opettajia, ja yksi lastenhoitaja. Haastattelut tapahtuivat yksilöhaastatteluina, joiden tulokset on tässä opinnäytetyössä analysoitu teemoittelemalla.</p> <p>Tuloksista käy ilmi, että päiväkodin arjen käytännöissä tapahtuu seksuaalikasvatusta, vaikka työntekijät eivät käytänteitä ajattelisi seksuaalikasvatukseksi. Seksuaalikasvatus arjessa toteutuu useimmiten leikin kautta, erilaisina lauluina ja loruina, sekä arjen ristiriitojen läpikäymisessä. Tuloksista myös ilmenee, että haastateltavien mielestä heidän ylimmässä koulutuksessaan ei oltu käsitelty lapsen seksuaalikasvatusta riittävällä tavalla. Kasvattajat eivät ensin ajatelleet, että heidän työssään seksuaalikasvatusta tapahtuisi, mutta voimaantuivat ajattelemaan toisin.</p> <p>Johtopäätöksenä opinnäytetyössä on, että seksuaalikasvatusta toteutuu päiväkodin toiminnassa arjen tekojen ja pienten asioiden kautta. Tietoisuutta tulee lisätä, jotta päiväkodin työntekijät ymmärtäisivät seksuaalikasvatavansa lasta päiväkodin arjessa.</p>	
Avainsanat	seksuaalikasvatus, varhaiskasvatus, päiväkodit

Author(s) Title	Noora Jauhiainen Early childhood educators' views on sexuality education
Number of Pages Date	31 pages + 3 appendices 04.03.2019
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Early Childhood Education
Instructor(s)	Katja Ihamäki, Lecturer Seija Mäenpää, Lecturer
<p>The purpose of this Bachelor's thesis was to describe one day care center's employees' views on how sexual education is actualized in everyday life. The purpose was to clarify the practices of everyday life in which sexual education happens, and the employees' attitudes towards sexual education.</p> <p>One central concept is children's sexual education. The sexual education aimed at children differs from that given to teenagers. Children's sexual education focuses on naming body parts and learning safety skills. A child is also a sexual being from birth, and he/she has the right of knowledge about the different aspects of sexual education in a way that is suitable for his/her age.</p> <p>The research method used is qualitative. The research happened through four loosely structured theme interviews. The interviewees were the employees of a day care center. Three of them were teachers, one of them a nanny. The interviews were individual, and their results are analyzed by categorizing the answers in several motifs.</p> <p>The results show that in the everyday practices of the day care center, children's sexual education is present in various ways. This happens even when the employees do not think of the practices as sexual education. The sexual education happens through play, songs and short rhymes, and by going through conflicts together with the children. The results also show that the interviewees think that there has not been enough information given about children's sexual education in their highest education level. The educators at first did not think they used sexual education in their work but were empowered to think otherwise.</p> <p>The conclusion in this Bachelor's thesis is that sexual education happens in a day care center through everyday life's actions and small things. Knowledge and awareness need to be raised for the educators to understand that they do use sexual knowledge in their day care center every day.</p>	
Keywords	sexual education, early childhood education, day care center

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Varhaiskasvatuksen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa	2
3	Lapsen seksuaalinen kehitys varhaiskasvatuksen aikana	3
3.1	0-4-vuotias: Olen ihana!	4
3.2	3-8-vuotias: Tykkäyskaveri	4
3.3	3-9-vuotias: Vanhemman ihailu	5
4	Seksuaalikasvatuksen taustalla	5
4.1	Seksuaalisuus	6
4.2	Seksuaalioikeudet	7
4.3	Kasvattajien asenteet ja koulutus	8
4.4	Seksuaalikasvatuksen mahdolliset haasteet päiväkodissa	10
5	Seksuaalikasvatuksen teemat	10
5.1	Kehotunnekasvatus	11
5.2	Tunne- ja turvataidot	12
5.3	Sukupuolisensitiivisyys	12
5.4	Mediakasvatus	13
6	Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät	14
6.1	Tutkimuskysymys	15
6.2	Teemahaastattelu ja aineiston analysointi	15
6.3	Eettisyys ja luotettavuus	17
7	Opinnäytetyön tulokset	18
7.1	Seksuaalikasvatuksen määrittely	18
7.2	Seksuaalikasvatus arjessa	19
7.3	Asenteet seksuaalikasvatusta kohtaan	25
8	Johtopäätökset	28
9	Pohdinta	30
	Lähteet	32
	Liitteet	
	Liite 1. Teemahaastattelurunko	

Liite 2. Suostumus haastatteluun

Liite 3. Tietoa opinnäytetyöstä ja haastattelusta

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aiheena on lasten seksuaalikasvatus, ja sen tarkoituksena on selvittää, kuinka seksuaalikasvatus toteutuu varhaiskasvatuksen arjessa. Tarkastelen myös varhaiskasvattajien asenteita seksuaalikasvatusta kohtaan. Vuoden 2018 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei sanaa seksuaalikasvatus mainita, mutta sen osa-alueet, kuten kehotietoisuus, turvataidot ja sukupuolisensitiivisyys, tulevat näkyviin.

Tutkimuskysymyksinäni toimivat kaksi kysymystä; miten seksuaalikasvatus toteutuu päiväkodin arjen käytännöissä varhaiskasvattajien näkökulmasta, ja ovatko kasvattajat saaneet mielestään tarpeeksi tietoa seksuaalikasvatuksesta ylimmässä koulutuksessaan. Selvitän tutkimuskysymyksiäni neljän puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Haastattelut on toteutettu koillishelsinkiläisessä päiväkodissa, ja vastaajina toimi kolme varhaiskasvatuksen opettajaa ja yksi lastenhoitaja. Vastaajat olivat kaikki naisia, ja heidän työkokemuksensa vaihteli muutamasta vuodesta yli 30 vuoteen. Päiväkoti sijaitsee alueella, jossa on runsaasti maahanmuuttajia, mikä heijastuu haastateltavien vastauksissa ja tuo oman erityispiirteensä lasten seksuaalikasvatukseen heidän päiväkodissaan.

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestön mukaan seksuaalioikeudet ovat olennainen osa ihmisoikeuksia. Niihin kuuluu oikeus saada opetusta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta. Seksuaalikasvatuksen tulee olla ikätasoista ja tieteellisesti paikkansapitävää, ja sen on perustuttava ihmisoikeuksiin ja sukupuolten tasa-arvoon. (World Association for Sexual Health 2014.) Myös varhaiskasvatuksen piirissä olevan lapsen tulee nauttia näistä seksuaalioikeuksista, ikätasoisesti ja ymmärrettävällä tavalla.

Seksuaalikasvatus on osa lapsen yleistä kasvatusta, ja sitä annetaan lapselle jatkuvasti, vaikka se ei tapahtuisikaan tietoisesti (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 35). Lapsi on seksuaalinen jo syntymästään lähtien, ja lapsen seksuaalinen kehitys lähtee käyntiin jo syntymästä. Seksuaalisuuden kehittymiseen tuleekin vastata pedagogisella tavalla. Seksuaalikasvatus on enemmän kuin vain tietoa lisääntymisestä, sillä se kehittää sekä lapsen kehontuntemusta että vahvistaa itseluottamusta ja omaehtoisuutta. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 35.) Lapsen seksuaalikasvatus onkin esimerkiksi nimen antamista kehon osille ja turvataitojen opetusta (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015: 38). Seksuaalikasvatusta on an-

nettava läheisessä yhteistyössä vanhempien kanssa siten, että heille tiedotetaan seksuaalikasvatuksesta ennen sen järjestämistä ja annetaan mahdollisuus esittää toiveita ja varaumia (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 31).

Opinnäytetyö alkaa taustateorian esittelyllä. Pohdin varhaiskasvatuksen roolia suomalaisessa yhteiskunnassa, minkä jälkeen käyn läpi lapsen seksuaalisen kehityksen varhaiskasvatuksen aikana, käyttäen hyväksi Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan mallia seksuaalisuuden portaista (2015). Seuraavaksi määrittelen opinnäytetyön keskeiset käsitteet seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet. Esittelen seksuaalikasvatuksen osa-alueet, jotka nimeän kehotunnekasvatukseksi, tunne- ja turvataidoiksi ja sukupuolisensitiivisyydeksi. Taustateorian jälkeen esittelen opinnäytetyöni tutkimusmenetelmät ja toteutuksen, minkä jälkeen esittelen opinnäytetyöni tulokset. Lopuksi vedän tuloksista johtopäätökset.

2 Varhaiskasvatuksen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa

Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito, ja avoin varhaiskasvatustoiminta (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Tämän opinnäytetyön toimintakenttänä toimii päiväkotitoiminta.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulujärjestelmää, ja lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta, mutta varhaiskasvatus tukee ja täydentää tätä vastuuta. Jokaiselle lapselle on tarkoitus luoda yhdenvertaiset edellytykset kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. (Opetushallitus 2016: 8.) Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu, jonka kunta on velvollinen järjestämään. Lasten oppimat tiedot ja taidot vahvistavat osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2016: 14.) Varhaiskasvatuksen tavoitteena on, edellä mainitun lisäksi, muun muassa tukea oppimisen edellytyksiä, toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa, ja edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa (Varhaiskasvatuslaki 540/2018).

Varhaiskasvatuksella on vahva arvoperusta. Uusi varhaiskasvatussuunnitelma korostaa tätä arvoperustaa, joka on yhteneväinen YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatustlain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kanssa. Lapsuudella on itseisarvo, ja lapsella on oltava oikeus hyvään ja turvalliseen

lapsuuteen. Varhaiskasvatus kokonaisuudessaan perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen. Varhaiskasvattajat tukevat lapsen kasvua ihmisyyteen. Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei suvaita eikä hyväksytä missään muodossa. Lapsella on myös oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan, sekä hänellä on oikeus hyvään opetukseen. Lapsella on myös oikeus saada tietoa monipuolisesti sekä käsitellä tunteitaan ja ristiriitoja. Varhaiskasvatus edistää suomalaisia demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. (Opetushallitus 2016: 18-19.)

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti varhaiskasvatuksessa on viisi oppimisen aluetta, jotka kuvaavat pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Näistä viidestä oppimisen alueesta yksi koskettaa tätä opinnäytetyötä erityisesti; kasvan, liikun ja kehityn. Tähän oppimisen alueeseen sisältyvät tavoitteet liittyvät liikkumiseen ja ruokakasvatukseen, mutta myös ennen kaikkea terveyteen ja turvallisuuteen. Oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimisen ja arjen taitoja. (Opetushallitus 2016: 39, 46.)

Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelma ei varsinaisesti määrittele seksuaalikasvatusta tai liitä sitä termillisesti mihinkään osioon. Termit ”seksuaalikasvatus” tai ”seksuaalisuus” eivät löydy varhaiskasvatussuunnitelman nykyisestä versiosta. Seksuaalikasvatuksen osa-alueet, kuten kehotuntemus ja turvataidot, ovat kuitenkin löydettävissä pedagogisen toiminnan ytimestä. Varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan, että varhaiskasvatuksessa lasta ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa. Lapsen kanssa myös käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita, kuten ravintoa, liikuntaa ja mielen hyvinvointia. Tunnetaidot, eli tunteiden havaitseminen, tiedostaminen ja nimeäminen, ovat keskeisiä. (Opetushallitus 2016: 23.)

3 Lapsen seksuaalinen kehitys varhaiskasvatuksen aikana

Tässä osiossa keskityn lapsen seksuaaliseen kehitykseen käyttäen pohjana Larun, Riihosen ja Cacciatoren artikkelia seksuaalisuuden portaista (2016; kts. myös Korteniemi-Poikelan ja Cacciatoren Seksuaalisuuden portaat -käsikirja 2015). Porrasmalliin lisään myös yleistä lapsen seksuaalisesta kehityksestä, muodostaen tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden aiheesta. Vaikka porrasmallissa ikävuosia on hahmoteltu jokaiseen portaan, ei seksuaalisuuden kehitysaikataulu ole sidoksissa ikävuosiin (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015: 32).

3.1 0-4-vuotias: Olen ihana!

Ensimmäinen porras perustuu siihen, että lapsi syntyy ajatukseen siitä, että hän on upea ja tärkeä olento. Vauva tuntee kosketusta ja läheisyyttä, ja kosketuksen määrällä on suuri merkitys lapsen kehittyvälle kehoitsetunnolle ja kehitykselle. Lapsella on tarve läheisyyteen, turvaan ja hellyyteen hänen tärkeissä kiintymyssuhteissaan. (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 120-121.)

0-1-vuotiaana lapsi tutkii ympäröivää maailmaa jatkuvasti. Vauvaa imee lelua, tarkkailee kasvoja ja kuuntelee musiikkia. Myös oma keho löytyy pian, jolloin vauva koskettelee usein itseään, mukaan lukien sukupuolielimäänsä, mikä on enemmän sattumaa kuin tarkoituksellista. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 25.) Luonnostaan vauva rakastaa oman kehonsa jokaista kohtaa, sillä jokainen kehon osa on hieno ja hänelle itselleen hyväksytty (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 121).

2-3-vuotiaana lapsi tulee enemmän tietoiseksi itsestään ja kehostaan. Sukupuoli-identiteetti muodostuu, ja lapsi ymmärtää olevansa tyttö tai poika. Lapsen kiinnostus omaa ja muiden kehoa kohtaan on voimakasta, ja sukupuolielinten tutkiminen ja muille näyttäminen on tavanomaista. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 25.) Sosiaalisten normien oppiminen ja opettaminen on tärkeää lapselle – lapsen on ymmärrettävä, mitä saa ja ei saa tehdä. Esimerkiksi lapsen on tiedettävä, että ”nakutansseja” voi esittää, kunhan paikka ja yleisö on sopiva. Muita sosiaalisia normeja ovat toisen kehon kunnioitus ja se, että omaa kehoa saa koskea itsekseen omassa rauhassa. (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 122.)

3.2 3-8-vuotias: Tykkäyskaveri

Toisella portaalla lapsella on paljon myönteisiä tunteita, ja hellyyden ja ihailun kaipuun lisäksi lapsi haluaa myös näyttää niitä toisille. Tykkäyskaveri koostuu hellyyden ja tykkäämisen tunteista, eikä kyse ole aikuisten tasoisesta ihastumisesta. Tykkäyskaverin sukupuolella ei usein ole väliä. On ensisijaista välittää lapselle, että tunteet ovat jokaisen oma juttu, eikä tunteita voi määrätä toiselle. (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 123, 124.)

4-6-vuotias lapsi oppii, että aikuiset paheksuvat julkista alastomuutta ja itsensä tai muiden koskettelua. Useat lapset alkavat ujustella kehoaan. Ikään kuuluu myös lääkärileikit,

joiden avulla tutustutaan omaan ja muiden kehoon. Aluksi näitä leikkejä leikitään avoimesti. Myöhemmin leikit kuitenkin tapahtuvat salassa, kun lapsi oppii, ettei julkinen alastomuus ole sallittua. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 25.) Häpeä on kuitenkin lapselle vieras tunne, ellei sitä opeteta. Cacciatore alleviivaa, ettei häpeää tulisi korostaa kasvatuksessa. (Cacciatore 2008: 140.) Tärkeää olisikin, että lapsen seksuaalisuuden kohdatessaan ammattilainen ei pitäisi asiaa häpeällisenä tai kävisi asiaa läpi lapsen kanssa häpeän kautta. Lapsen on saatava ymmärtää, että seksuaalisuus on normaalia, mutta sen näyttämässä on olemassa sosiaalinen normisto. Häpeä ja häpäiseminen ei kuitenkaan kuulu missään muodossaan lapsen seksuaalikasvatukseen.

3.3 3-9-vuotias: Vanhemman ihailu

Lapsella on 3-9-vuotiaana paljon rakkautta, jota hän jakaa ympärillä oleville ihmisille. Lapsi etsii rakkaudelleen turvallista kohdetta, jolle sitä voi osoittaa – näin ollen tykkääminen kohdistuukin usein läheisiin aikuisiin. Tämä aikuinen on useimmiten oma vanhempi, jolloin tytöt voivat rakastua isäänsä tai pojat äitiinsä. Ei kuitenkaan ole poikkeuksellista, että lapsi rakastuu myös samaa sukupuolta olevaan vanhempaansa. On ymmärrettävä, että lapsi ei tavoittele aikuista rakkaussuhdetta, vaan pelkästään rakkauden tunnetta. (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 125.)

Aikuisen velvollisuutena ja tehtävänä on tukea lapsen rakastumista. Lapsen on saatava myönteinen kokemus siitä, että hänen tunteensa ovat hyväksytyjä ja oikeanlaisia. Lapselle rakentuu ensimmäisistä rakastumisistaan ja vanhempien palautteesta käsitys siitä, millaisena potentiaalisena parisuhteen osapuolena vanhemmat näkevät hänet. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015: 60.) Aikuisen tehtävänä on kuitenkin myös suojata lasta mahdollisen hyväksikäytön riskeiltä. Suojaaminen on vain ja ainoastaan aikuisen vastuulla, eikä sitä tulisi säilyttää lapsen harteille (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016: 126.)

4 Seksuaalikasvatuksen taustalla

Lapsi on seksuaalinen olento syntymästään asti, ja seksuaalisuuden kehittymiseen tulee vastata pedagogisella tavalla. Seksuaalikasvatus on enemmän kuin vain tietoa lisääntymisestä, sillä se kehittää sekä lapsen kehontuntemusta että vahvistaa itseluottamusta ja omaehtoisuutta. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 35.)

On huomattava ja ymmärrettävä, että pienen lapsen seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus tarkoittavat eri asiaa kuin nuorten tai aikuisten seksuaalikasvatus ja -neuvonta. Lapsen seksuaalikasvatus onkin esimerkiksi nimen antamista kehon osille ja turvataitojen opetusta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015: 38.)

UNESCO:n katsauksen mukaan seksuaalikasvatuksella on useita positiivisia vaikutuksia. Näitä ovat muun muassa myöhäisempi aloitus seksisuhteille, vähäisempi seksikumppanien määrä, ja kondomin sekä muiden ehkäisyvälineiden käytön lisääntyminen. Muita myönteisiä vaikutuksia ovat lisääntynyt tieto seksuaalisuudesta ja riskeistä kuten raskaudesta ja sukupuolitaudeista, sekä myönteisempi asenne seksuaaliterveyteen. (UNESCO 2018: 28.) Seksuaalikasvatus on prosessi, ja on tarkoituksellista ja perusteltua, että sen ensimmäiset askeleet otetaan jo varhaislapsuudessa. Kun lapsi saa varhaisessa vaiheessa ensimmäiset turvalliset kokemuksensa ja tietoa seksuaalisuuden eri aspekteista, on hänellä hyvä tietopohja saada seksuaalikasvatusta myös myöhemmällä iällä. Johdonmukainen seksuaalikasvatus läpi elämän johtaa UNESCO:n listamiin myönteisiin vaikutuksiin.

Seksuaalikasvatusta ei voida toteuttaa asettamatta sille tavoitteita. Tavoitteiden määrittelyyn vaikuttaa lapsen ikä, kehitystaso ja tiedon tarve. Seksuaalikasvatuksen tavoitteita ovat hyvä seksuaaliterveys ja seksuaalinen hyvinvointi, kokemus omasta seksuaalisuudesta hyvänä ja arvokkaana, seksuaalinen itsemääräämisoikeus, sekä mahdollisuus pohtia sukupuolia ja seksuaalisuuksia. (Bildjuschkin 2015: 14.)

4.1 Seksuaalisuus

Jotta seksuaalikasvatuksesta voidaan puhua, on ensin määriteltävä termi seksuaalisuus.

Väestöliiton määritelmän mukaan seksuaalisuuteen kuuluu ”seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti, sekä suvun jatkaminen” (Väestöliitto 2018).

Suomen Mielenterveysseuran määritelmän mukaan seksuaalisuus on myös ”hellyyttä, yhteenkuuluvuutta, turvallisuutta, avoimuutta, ja läheisyyttä” (Suomen Mielenterveysseura n.d.).

Maailman terveysjärjestö eli WHO sisällyttää seksuaalisuuteen seksin, sosiaalisen sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, nautinnon, sekä lisääntymisen. Seksuaalisuutta koetaan ja ilmaistaan ajatuksilla, fantasiailla, haluilla, asenteilla, ja käytöksellä. Seksuaalisuuteen vaikuttavat muun muassa biologiset, psykologiset, sosiaaliset, ekonomiset, poliittiset, kulttuurilliset, ja uskonnolliset tekijät. (World Health Organization n.d.)

Seksuaalisuudessa on monta aspektia, joihin liittyy niin seksuaalinen kehitys, sukupuoli, kuin myös fyysinen tyydytys. Kaikki seksuaalisuuden puolet on pidettävä mielessä, kun pohdimme lapsen seksuaalikasvatusta.

4.2 Seksuaalioikeudet

Jokainen ihminen on syntynyt seksuaaliseksi olennoiksi (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 21). Jokaisella on myös seksuaalioikeuksia. Lapsen tärkein seksuaalinen oikeus on oikeus saada kehittyä omissa tahdissa ja häiritsemättä. Kehitystä on tuettava ja suojattava, jotta lapsi saa kehittyä omanlaiseen seksuaalisuuteensa. (Cacciatore 2007: 320.)

Lapsella on myös oikeus saada tietoa seksuaalisuudesta. Lapsen oikeus tietoon ikätasoon sopivalla tavalla löytyy myös YK:n Lasten oikeuksien sopimuksesta (Lapsen oikeuksien sopimus 1989/13). WHO:n mukaan 0-4-vuotiaalle lapselle on kerrottava seksuaalisuuden saralla oman kehon ja omien sukuelinten tutkimisesta, oikeudesta saada turvaa ja suojelua, oikeudesta kysyä seksuaalisuudesta ja tutkia sukupuoli-identiteettiään. 4-6-vuotiaille lisäyksenä edelliseen on kerrottava seksuaalisista tunteista osana ihmistunteita, hyväksikäytöstä, ja sukupuoli-, kulttuuri- ja ikäeroista. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 38–42.)

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö (World Association for Sexual Health, tästä edes WAS) on vuonna 2014 julkaissut seksuaalioikeuksien julistuksen. WAS:in mukaan seksuaalioikeuksien perustat ovat ihmisoikeuksissa, ja kyseinen julistus peilaakin vahvasti universaaleiksi tunnustettuihin ihmisoikeuksiin. Seksuaalioikeuksiin kuuluvat oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen, oikeudet elämään, vapauteen ja turvaan, sekä oikeus autonomiaan ja koskemattomuuteen. WAS korostaa myös jokaisen oikeutta tietoon, tie-

teellisesti tarkkaan ymmärrettävään tietoon, joka liittyy seksuaalisuuteen, seksuaaliterveyteen, ja seksuaalioikeuksiin. Tietoa tulisi saada monipuolisesti eri lähteistä. (World Association for Sexual Health 2014.)

Lasten seksuaalisuus nähdään kuitenkin usein tabuna, joka useimmiten johtaa seksuaalioikeuksien laiminlyöntiin (Ilmonen & Korhonen 2015: 13). Seksuaalikasvatuksella on olennainen rooli ihmisen kehityksessä. Sen tulisi alkaa pikkulapsiaikana, jolloin lapsen tulisi saada oppia arvostamaan itseään, kykyjään, tunteitaan ja kehoaan. Tavoitteena on, aikanaan, aikuisen tasapainoinen seksuaalisuus, jonka perusta luodaan lapsuudessa. (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016:128-129.)

Lapsen kanssa seksistä puhuminen tarkoittaa puhumista anatomiasta, kehon toiminnasta sekä osista, ja lisääntymisen perustietoudesta. Se tarkoittaa myös ihmissuhteita, monenlaisia perheitä, tunteita, ja tunteiden näyttämistä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015: 29.) Tarkoitus on tutustuttaa lapsi turvallisesti lueteltuihin aiheisiin. Turvallinen oppimisympäristö takaa sen, että lapsi ei hämmenny aiheista, ja että hänellä on aina tilaa kysyä asioista turvalliselta aikuiselta niin kotona kuin varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä.

4.3 Kasvattajien asenteet ja koulutus

Kankkunen ja Takala (2016) argumentoivat, että varhaiskasvattajilla on varautunut suhtautuminen lapsen seksuaalikasvatukseen. Väestöliiton Laseke-tutkimuksesta ilmenee, että moni varhaiskasvattaja kokee aiheen vaikeaksi ottaa puheeksi vanhempien kanssa, ja että lapsen seksuaalikasvatus käsitteenä on hämmentävä. Kankkunen ja Takala tuovat keskusteluun mukaan myös näkökulman siitä, että seksuaalisuuden puheeksi ottaminen on vaikeaa, sillä jokainen meistä kantaa mukanaan omaa seksuaalihistoriaansa. (Kankkunen & Takala 2016: 187.) Varhaiskasvattajille haasteeksi nousee myös se, ettei koulutuksessa saada riittävästi tietoa seksuaalikasvatuksesta. Tieto saattaakin jäädä lisäkoulutuksen varaan. (Kankkunen & Takala 2016: 188.) Kasvattajan on syytä tutkia ja tarkkailla omia asenteitaan lapsen seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta kohtaan. Vain hyväksymällä seksuaalisuuden olemassaolon ja seksuaalioikeudet voi seksuaalikasvatusta antaa lapselle avoimesti.

Ingman-Friberg erittelee neljä erilaista seksuaalikasvattajan identiteettiä: aktiivinen, mahdollistaja, vastaaja, ja kieltäytyjä. Aktiivinen seksuaalikasvattaja pitää lapsen seksuaalikasvatusta osana normaalia työtä ja tekee sitä jatkuvasti varhaiskasvatuksen arjessa. Mahdollistaja ei tarjoa tietoa aktiivisesti, mutta rakentaa mahdollistavaa ilmapiiriä sille, että lapsi uskaltaa kysyä asiasta. Vastaaja ei seksuaalikasvata, ellei lapsi kysy, ja vastatessaan kasvattaja vastaa vain kysymyksen esittäneelle lapselle. Kieltäytyjä ei taasen anna seksuaalikasvatusta lainkaan. (Ingman-Friberg 2016: 50-51.) Lapset saavat sattumanvaraisesti aivan erilaista tietoa, kohtelua ja asenteita (Ingman-Friberg 2016: 52). Sattumanvaraisuus on ristiriidassa Lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa, sillä jokaisella lapsella on oikeus saada tietoa. Kasvattajan asenteet eivät saa olla lapsen ja tiedon välissä niin vahvasti, että pahimmillaan lapsi joutuu hakemaan tietoa epävirallisista lähteistä.

Keskeinen asia seksuaalikasvatuksessa on kasvattajan osaaminen. Ihannetilanne WHO:n mukaan on se, että seksuaalikasvatusta antava henkilö on koulutettu tehtävään. Kouluttamattomuus ei kuitenkaan saa olla syy laiminlyödä lapsen seksuaalikasvatusta. Kasvattajan on suhtauduttava aiheeseen avoimesti ja oltava motivoitunut antamaan seksuaalikasvatusta. Hänen pitäisi myös antaa faktatietoja, ja käyttää johdonmukaisesti neutraalia kieltä välttääkseen loukkaamasta oppijoita. Seksuaalikasvatuksen tulee perustua ihmisoikeuksiin ja erilaisuuden hyväksymiseen. Laadun kannalta suuri merkitys on kasvattajan roolilla, tiedoilla ja koulutuksella, sekä rakenteellisilla puitteilla, joissa he toimivat. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 32.) Väestöliiton Laseke-tutkimuksen mukaan lapsen seksuaalisuuteen liittyvät asiat oli käsitelty liian kevyesti. Moni tutkimukseen vastannut ammattilainen kaipasi lisää koulutusta; esimerkiksi 41% ei ollut saanut minkäänlaista koulutusta liittyen turvataidoista puhumiseen. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016: 38.)

Koulutuksen tärkeyttä korostaa myös Kangaskoski. Alalla vallitsee kirjavat käytännöt, johtuen koulutuksen vähydestä ja yhteisten ohjeistusten puutteesta. Kasvattajalla saattaa olla käytössään vanhentunutta ja jopa väärää tietoa. Koulutuksessa pitäisikin keskustella myös vanhasta tiedosta ja siitä, miksi se on syytä korvata uudella. (Kangaskoski 2016: 205.) Kangaskoski myös selventää, että varhaiskasvattajien kouluttaminen ja lapsuuden seksuaalikasvatuksen sisällyttäminen tulevien varhaiskasvattajien opintokokonaisuuksiin on tärkeää (Kangaskoski 2016: 199).

4.4 Seksuaalikasvatuksen mahdolliset haasteet päiväkodissa

Lapsi on seksuaalinen olento. On tärkeää olla tietoinen normaalista käytöksestä, jotta vältetään väärinymmärryksiltä ja vääriltä tulkinnoilta. Niin kauan kuin seksuaalista käyttäytymistä kuvaavat uteliaisuus, iloisuus ja vapaaehtoisuus, ei yleisesti ole syytä huoleen. Yliseksualisoituneesta käytöksestä voidaan kuitenkin puhua, jos lapsen seksuaalisesta toiminnasta tulee pakonomaista, ilotonta, tai väkivaltaista. Lapsella voi myös olla ikätasoonsa nähden liian paljon tietoa seksuaalisuudesta. (HUS n.d.) Normaalista käytöstä on muun muassa itsensä koskettelu, unnutus, ja sukupuolielimensä näyttäminen toisille. Käytöksestä tulee epänormaalia, kun se on häiritsevää tai pakonomaista. (Kellogg 2009: 993.) Kasvattajana on tärkeää ymmärtää ero normaalin ja epänormaalin seksuaalisen käytöksen välillä. Lapsen normaalia seksuaalista käytöstä ei ole syytä tukahduttaa päiväkodissa, mutta epänormaaliin käytökseen tulee puuttua yhteistyössä perheen kanssa.

Kuten aikaisemmin mainittu, Ingman-Friberg erittelee neljä seksuaalikasvattajan identiteettiä: aktiivinen, mahdollistaja, vastaaja, ja kieltäytyjä. Kieltäytyjä ei anna seksuaalikasvatusta lainkaan, vaan toteaa, ettei se kuulu päiväkotikäisille tai se on täysin perheiden vastuulla. (Ingman-Friberg 2016: 50-51.) Ongelmalliseksi muotoutuu kieltäytyjän identiteetti, joka sotii lapsen oikeuksia vastaan. Lapsella on oikeus saada ikätasonsa mukaista tietoa. On mahdollista, että varhaiskasvattaja kieltäytyy antamasta seksuaalikasvatusta, mikä toimii haasteena varhaiskasvatuksen oppimisympäristössä. On tärkeää muistaa, että seksuaalikasvatustyö ei perustu oletuksiin toisen ihmisen sukupuolesta tai seksuaalisuudesta (THL 2016: 46).

5 Seksuaalikasvatuksen teemat

Maailman terveysjärjestö on Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -asiakirjassaan esitellyt kahdeksan seksuaalikasvatuksen teemaa, joita lapselle on ikätasoisesti kerrottava, opetettava ja autettava. Nämä teemat ovat ihmiskeho ja ihmisen kehitys; hedelmällisyys ja lisääntyminen; seksuaalisuus; tunteet; ihmissuhteet ja elämäntyyli; seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi; seksuaalisuus ja oikeudet; sekä sosiaaliset ja kulttuuriset arvot ja normit. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 38-40.) Opinnäytetyössäni jaan nämä kahdeksan teemaa kolmeen kokonaisuuteen; kehotunnekasvatus, turvataidot, sekä sukupuolisensitiivisyys. Kehotunnekasvatukseen liittyvät ihmisen kehityksen, lisääntymisen sekä seksuaalisuuden osa-alueet. Turvataitoihin

liitän osa-alueina tunteet, oikeudet, terveyden ja hyvinvoinnin, sekä arvot ja normit. Lopuksi sukupuolisensitiivisyys kattaa ihmissuhteet ja elämäntyyliä, sekä tunteet. Lisään mukaan myös mediakasvatusta, joka on erottamaton osa nykypäivän seksuaalikasvatusta.

5.1 Kehotunnekasvatus

Pienten lasten seksuaalisuus on oman kehon haltuunottoa, läheisyyttä ja tykkäämistä, sekä mielihyvää omasta kehosta (Väestöliitto n.d.: Kehotunnekasvatus). Varhaiskasvatussuunnitelmassa korostetaan, että lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan sekä omaa että toisten kehoa. Lasten kanssa myös harjoitellaan pukeutumista sekä henkilökohtaista hygieniää. (Opetushallitus 2018: 25-26.) Väestöliitolla on varhaiskasvatussuunnitelmaan tarkentavia suosituksia. Kehossa on nimet joka paikalle, ja kaikista kehon paikoista voi puhua aikuisten kanssa. Aikuisella on oltava myönteinen suhtautuminen lapsen kysymyksiin kehosta ja seksuaalisuudesta, ja tärkeää on, että lapsi kehittää myönteisen kehoitsetunnon. Lapselle on myös kerrottava, että omassa kehossa on erityisen yksityiset, arvokkaat ja omat paikat, eli niin sanottu uimapukusääntö. (Väestöliitto n.d.: 2.)

Kehotunnekasvatusta harjoitetaan päiväkodeissa monella tavalla. Lapselle on kerrottava hänen ruumiinosistaan ja kehojen ja sukupuolten eroista, sekä itsensä ja muiden välisestä erosta (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 38). Kehonosien nimeämistä ja tunnistamista voidaan varhaiskasvatuksessa harjoitella esimerkiksi erilaisten leikkien kautta. Mikä kehonosa? -leikki koostuu kehonosakorteista, joita lapset kääntävät vuorotellen, nimeävät kehonosan ja koskettavat kyseistä kehonosaa itseltä. Leikissä kehonosien tunnistaminen ja kehonhahmotus parantuvat. (Lukuja liikuen, tavuja touhuten 2019.)

Lasta on autettava kehittämään myönteinen kehonkuva ja itsetunto, kunnioittaman erilaisuutta, ja arvostamaan omaa kehoaan (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 38). Kehoitsetunnolla tarkoitetaan ihmisen käsitystä omasta vartalostaan. Kehoitsetunto kehittyy hyväksi, kun kehoa kohdellaan hyvin ja siitä puhutaan arvostavasti. Myös myönteinen koskettaminen ja läheisyys tukevat kehoitsetuntoa. (Väestöliitto n.d.: Kehoitsetunto.) Varhaiskasvatuksen ammattilaisena on oltava myös armollinen itselleen ja keholleen, sillä lapsi ottaa aikuisen teoista ja sanoista mallia. Lapsi

rakentaa syntymästään lähtien kuvaa itsestään. Jo vauvan ihokontaktit, keinuttelu ja si-
littely kertovat, että hän on hyväksytty. Tärkeää on taito ja lupa rakastaa ja nauttia. (Cac-
ciatore 2000: 253.)

5.2 Tunne- ja turvataidot

Tunne- ja turvataitojen keskiössä ovat taidot, joiden avulla lapset voivat välttyä joutu-
masta kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan tilanteisiin. Tunne- ja turvataitokasvatuksen
tavoitteena onkin vahvistaa lapsen itsearvostusta, itsetuntemusta ja itseluottamusta,
sekä lisätä lapsen tietoisuutta omasta kehostaan ja itsemääräämisoikeudestaan. Tunne-
ja turvataidoilla pyritään edistämään ihmisten välisissä suhteissa ilmenevää turvalli-
suutta ja sen kokemusta. (Lajunen & Ahl & Andell & Laakso & Ylenius-Lehtonen 2015:
11-12.) Kasvatuksen perustana on ihmisoikeudet ja YK:n lasten oikeuksien sopimus.
Esimerkiksi sopimuksen artikla 19 keskittyy lapsen suojelemiseen kaikelta väkivallalta,
fyysiseltä tai henkiseltä, hyväksikäytöltä, ja myös seksuaaliselta hyväksikäytöltä (Lasten
oikeuksien sopimus 1989/13: 19§). Lapselle on kerrottava hyvistä ja huonoista ruumiil-
lista kokemuksista ja siitä, että jos kokemus tai tunne ei ole hyvä, siihen ei tarvitse suos-
tua. Lapselle on myös opetettava kolmivaiheinen menetelmä, eli sano ei, lähde pois, ja
puhu jollekulle, johon hän luottaa. Tärkeää on, että lapsi oppii sanomaan ”kyllä” ja ”ei”
koskien seksuaalisuutta. (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA
2010: 39.)

Tunne- ja turvataitoja voidaan harjoitella yhdessä lasten kanssa. Leikin kautta lapsi voi
oppia tunnistamaan omat rajansa ja kunnioittamaan niitä, ilmaisemaan toisille mitä ha-
luaa ja tarvitsee, sekä kunnioittamaan toisten rajoja. Tarkoituksena on, että lapsi ymmär-
tää, että hänellä on oikeus omaan tilaan, omiin rajoihin ja yksityisyyteen, sekä fyysiseen
koskemattomuuteen. (Lajunen & Andell & Ylenius-Lehtonen 2015: 170-171.)

5.3 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuoli tuottaa usein oletuksia, millainen tytön tai pojan pitäisi olla. Sukupuoleen liit-
tyvät käsitykset ja mallit luodaankin varhaislapsuudessa sekä kotona että päiväkodeissa.
(Ylitapio-Mäntylä 2012a: 15.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa stereotyyppisten sukupuolikäsitysten vaikutukset. Käytännössä sukupuolisensitiivisyys kyseenalaistaa esimerkiksi arkisessa puheessa toistettuja, sukupuoleen liittyviä yleistyksiä. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus: käsitepankki n.d.) Tällainen yleistys on esimerkiksi ”vaaleanpunainen on tyttöjen väri”, tai ”kaikki pojat pitävät autoleikeistä”.

Sukupuoli kuitenkin jäsentää ja erottaa varhaiskasvatuksen käytäntöjä. Värit usein luokitellaan sukupuolen mukaan – perinteisesti ajatellaan, että vaaleanpunainen on tyttöjen väri, kun sininen taas poikien väri. Leikit, lelut, ja vaatteet tuotetaan tytöille tai pojille kuuluvuksi. Aikuiset usein suhtautuvat eri tavoin tyttöjen ja poikien toimintaan. Päiväkohteissa yleensä vahvistetaan ja ylläpidetään stereotyyppisiä sukupuolten toimintatapoja. (Ylitapiola-Mäntylä 2012b: 71.)

Lasta on autettava suhtautumaan myönteisesti omaan sukupuoleensa (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 39). Sukupuolisensitiivisyys ei tarkoita sukupuolen unohtamista tai poispyyhkimistä. Varhaiskasvatuksen arjessa on monia asioita, joita voidaan tehdä taatakseen lapsen sukupuolisensitiivinen kohtaaminen. Kielellä ja vuorovaikutuksella on suuri vaikutus, ja onkin mietittävä, ketä puhuttelemme. Tyttöjen ja poikien kutsuminen sukupuolitettuina ryhminä muodostaa helposti tavan luokitella lapsia vain yhden ominaisuuden mukaan. Onko sukupuoleen perustuva luokittelu oikeudenmukainen tapa? (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus: kieli ja vuorovaikutus n.d.)

5.4 Mediakasvatus

Media on saapunut myös varhaiskasvatukseen esimerkiksi tablettien välityksellä, ja on täten erottamaton osa myös päiväkodin arkea. Tabletit eivät kuitenkaan ole ainoita mediavälineitä: muita välineitä ovat muun muassa sanoma- ja aikakauslehdet, televisio, tietokoneet ja älypuhelimet (Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2016: 5). Mediakasvatuksessa on kyse mediavälineistä ja niiden käytöstä, mutta myös mediasisällöistä ja niiden analysoinnista. Mediakasvatuksen avulla edistetään ja vahvistetaan lasten ja myös aikuisten valmiuksia ja taitoja mediakulttuurissa elämiseen. (Mediakasvatusseura n.d.)

Mediaa on nykyisin kaikkialla; vuonna 2015 julkaistun tutkimuksen mukaan kahdeksalla kymmenestä nykylapsesta on oma puhelin (Lainiala 2016: 130). Yksi suurimmista muutoksista viimeisen kymmenen vuoden aikana onkin internetin ja mobiililaitteiden nousu osaksi arjen mediaympäristöjä. Internetin seksuaaliset sisällöt ja pornografia ovat erityinen riski lasten kasvulle ja yleiselle sekä seksuaaliselle kehitykselle. On siis perusteltua, että kaikkein pienimpiä lapsia suojataan netissä olevilta seksuaalisilta sisällöiltä. (Spišák 2015: 140-144.) Suurin osa lapsista kuitenkin näkee jossain vaiheessa pornografiaa netissä vahingossa tai tarkoituksella. Pornografia ei ole lapsille sopivaa seksuaalivalistusta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto n.d.: 4.)

Monipuoliset mediataidot edistävät seksuaaliterveyttä; runsas kuvaohjelmien kulutus tuli huomioida kasvatuksessa, sillä median tulkintataidot ovat tärkeitä jo varhaiskasvatuksessa (Spišák 2015: 145). Esiopetuksessa tabletit ovat osa nykypäivää (YLE 2016) – niiden käyttöä on kuitenkin valvottava siten, ettei lapsille synny pääsyä epäsopeville sivustoille. Lapsen hankkima tieto muualta, kuten omasta puhelimesta, elokuvista tai mainoskuvista, saattaa helposti päätyä päiväkodin arjen keskusteluihin. Lasta on suojeltava hänen kehitykselleen vaaralliselta sisällöltä. Mobiililaitteille voi esimerkiksi asentaa estotai suodatinohjelman, joka estää pääsyn lapsille sopimattomille sivuille myös silloin, kun hän käyttää laitetta itsekseen. Ohjelmat eivät kuitenkaan ole täysin aukottomia, joten varhaiskasvatuksessa tablettien käyttöä on seurattava. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto n.d.: 5.)

6 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni edustaa laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. Se käyttää sanoja ja lauseita, kun taas määrällinen tutkimus keskittyy lukuihin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistykseen. (Kananen 2014: 18.) Opinnäytetyössäni päädyin kvalitatiiviseen tutkimukseen, koska haluan saada syvempää ja kuvailevampaa tietoa tutkimuskysymyksestäni. Seksuaalikasvatuksen toteutuminen päiväkodin arjen käytännöissä on omiaan laadulliseen tutkimukseen. Aihe ei perustu lukuihin, vaan varhaiskasvattajien omakohtaisiin kokemuksiin ja näkemyksiin siitä, miten seksuaalikasvatus heidän työssään toteutuu.

6.1 Tutkimuskysymys

Tutkin opinnäytetyössäni, miten seksuaalikasvatus osa-alueena näkyy varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

1. Miten seksuaalikasvatus toteutuu päiväkodin arjen käytännöissä varhaiskasvattajien näkökulmasta?
2. Ovatko varhaiskasvattajat saaneet mielestään tarpeeksi tietoa seksuaalikasvatuksesta ylimmässä koulutuksessaan?

Tutkimuskysymykset muotoutuivat opinnäytetyöni taustalla olevasta teoriasta. Jokaisella ihmisellä on iästä ja sukupuolesta riippumatta seksuaalioikeuksia, ja yksi näistä on oikeus saada tietoa. Tärkeänä pidin, että tutkimuskysymykset käsitellään nimenomaisesti varhaiskasvattajien näkökulmasta. Tutkimuksen kannalta on tärkeää, että kasvattajat saavat kertoa omia kokemuksiaan ja näkemyksiään liittyen aiheeseen, sillä he ovat työkentän asiantuntijoita.

6.2 Teemahaastattelu ja aineiston analysointi

Havainnoinnin ohella haastattelut ovat kvalitatiivisen tutkimuksen yksi yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä. Teemahaastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen käytetyimmistä tiedonkeruumenetelmistä. Sitä käytetään silloin, kun ei tunneta ilmiötä ja halutaan saada ymmärrys kohteesta. Teema tarkoittaa laajempaa kokonaisuutta kuin kysymys – se on aihe, josta keskustellaan. Haastateltavaa keskustelutetaan ilmiöön liittyvistä asioista. Tyypillistä on, että keskustelu etenee haastateltavan ehdoilla. Tutkijalla täytyy ennestään olla jonkinlainen ennakkonäkemyks ilmiöstä, jotta hän voisi laatia keskustelun teemat. (Kananen 2014: 71, 76-77.)

Opinnäytetyössäni teemahaastattelu on, kuten yleisesti, puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoiduille haastatteluille on ominaista, että jokin haastattelun näkökulma on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Teemat ovat kaikille samat, mutta haastattelusta puuttuu esimerkiksi lomakehaastattelulle luonteenomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. (Hirsjärvi & Hurme 2010: 47-48.) Koen puolistrukturoidun haastattelun kaikista antoisimmaksi työni kannalta. Pidän tärkeänä, että teemat pysyvät samana, mutta kysymysten

järjestystä pystyy halutessa muuttamaan. Näin ollen haastattelutilanteet saavat mahdollisuuden pysyä luontevina hetkinä haastattelijan ja haastateltavan välillä.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina koillishelsinkiläisessä päiväkodissa. Haastateltavat valitsi päiväkodin johtaja, enkä päässyt valintaan itse mukaan. Taustamateriaalina ja tukena haastatteluihin käytin Hirsjärven ja Hurmeen Tutkimushaastattelu-kirjaa (2010). Tutkimusta edeltävä suunnittelu on ensiarvoisessa asemassa (Hirsjärvi & Hurme 2010: 65). Ennen varsinaisia haastatteluja loin teemahaastattelurungon (Liite 1), johon on jäsenneily haastatteluiden suurimmat teemat. Haastatteluiden teemat nousivat suoraan opinnäytetyön teoriasta. Kysymykset peilaavat vahvasti seksuaalikasvatuksen teemoja, joita esimerkiksi Maailman terveysjärjestö on nostanut esille. Haastattelurunkoa tehdessäni halusin haastateltaville mahdollisimman vähän kyllä/ei-kysymyksiä, jotta saisin syväluotsaavaa tietoa ja haastateltavien omia näkemyksiä aihealueesta. Kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi samat aihealueet ja kysymykset, mutta niiden järjestys vaihteli haastattelusta toiseen.

Ennen haastatteluja on tehtävä käytännön ratkaisuja, kuten päätettävä haastattelun ajankohta, paikka, kesto ja välineistö (Hirsjärvi & Hurme 2010: 73). Haastatteluiden suunniteltu kesto oli 45 minuuttia, joka lopulta osui tarkaksi laskelmaksi. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien työpaikalla päiväkodissa sellaisena ajankohtana, jolloin heillä oli kiireetön hetki. Tilaksi valikoituivat rauhalliset huoneet, joissa ei haastatteluajankohdina ollut muuta toimintaa. Näin varmistettiin haastatteluiden pysyminen anonyymeinä. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu haastattelujen tallentaminen. Tallentamisella varmistetaan, että haastattelu sujuu nopeasti ja ilman katkoja. (Hirsjärvi & Hurme 2010: 92.) Haastateltavien suostumuksella nauhoitin haastattelut niille varatulla laitteella, jotta niiden litterointi ja analysointi olisi helppoa jälkikäteen.

Aineiston käsittelyssä on yleensä seuraavat vaiheet: litterointi, koodaus, kategorisointi ja laajentaminen (Kananen 2014: 101). Opinnäytetyöni aineiston eli teemahaastattelujen käsittely ja analysointi tällä nimenomaisella kaavalla. Aineiston analysointi alkoi litteroinnilla. Litteroiminen tarkoittaa erilaisten tallenteiden – tässä tapauksessa haastattelujen äänitteiden – kirjoittamista kirjalliseen muotoon, jolloin niitä voidaan käsitellä (Kananen 2014: 101). Litteroin haastattelut siten, että ne olivat kirjallisessa muodossa seuraavien vaiheiden helpottamiseksi.

Seuraavana vaiheena toimi koodaus eli tiivistäminen, ja kategorisointi. Loin litteroinnin pohjalta useita teemoja, joiden alle koodasin haastatteluissa nousseet teemat. Teemoina toimivat muun muassa seksuaalikasvatuksen määritelmät, kehotunnekasvatus, sukupuolisensitiivisyys ja turvataidot. Teemojen määrittely ja tuottaminen helpotti tutkimuksen tulosten selvittämistä, sillä vaihe toi näkyväksi sen, että haastateltavat mainitsivat runsaasti samoja asioita haastatteluissaan.

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessa on noudatettava rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä, sekä tutkimuksen ja sen tulosten arvioinnissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 6). Tässä opinnäytetyössä on käytetty näitä tunnustettuja toimintatapoja.

Opinnäytetyön tekemistä varten Helsingin kaupungilta on haettu tutkimuslupa haastattelujen tekoa varten. Henkilötietojen käsittely ei ollut opinnäytetyön kannalta tarpeellista, joten niitä ei pyydetty eikä täten käsitelty. Haastateltavien anonymiteetti säilyi koko prosessin ajan, sillä heidän nimiään ei tallennettu, eikä heidän työpaikkaansa paljastettu suurpiirteistä sijaintia lukuun ottamatta. Aineisto koodattiin käyttämällä peitenimiä, jotta haastateltavia ei tunnistettaisi heidän vastauksistaan. Peitenimien numerojärjestys on täysin sattumanvarainen.

Tietosuojasta ja -turvasta huolehtiminen on opinnäytetyöprosessissa tärkeää. Myös tietojen käsittelyn elinkaaren etukäteen suunnittelu mahdollistaa tietojen luotettavan käsittelyn. (Arene n.d.: 4.) Haastattelut nauhoitettiin niille varatulla laitteella, ja kun opinnäytetyöprosessi on saatettu päätökseen, nauhoitukset tuhoetaan asianmukaisella tavalla. Myös aineiston litteroinnit tuhoetaan. Opinnäytetyön tekemisen aikana kenellekään muulla kuin sen tekijällä ei ole ollut mahdollisuutta päästä käsiksi aineistoon.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Seksuaalikasvatus aiheena saattaa herättää ristiriitaisia ajatuksia ja mielipiteitä, ja haastateltavien mielipiteen vapauden vuoksi päädyin jättämään ryhmähaastattelut kokonaan pois. Yksilöhaastattelut tarjosivat mahdollisuuden avoimelle vuorovaikutukselle siten, että haastateltava tulee kuulluksi omana itsenään omine mielipiteineen. Haastattelussa oli paikalla vain haastateltava ja hänelle ennalta tuntematon haastattelija, mikä mahdollisti avoimen keskustelun ilman ennakkokäsityksiä toisesta ihmisestä. Haastateltaville tehtiin haastattelutilanteessa selväksi se,

että kyseessä on vapaaehtoinen haastattelu, jonka voi keskeyttää tai lopettaa milloin tahansa. Haastattelut tapahtuivat täysin haastateltavien ehdoilla. Haastatteluissa jaettiin myös kirjallinen suostumus haastatteluun, joista yksi kopio annettiin haastateltaville. Toiset kopiot jäivät opinnäytetyön tekijälle.

7 Opinnäytetyön tulokset

Haastatteluihin osallistuivat neljä päiväkodin työntekijää, joista kaikki olivat naisia. Kolme heistä oli varhaiskasvatuksen opettajia, ja yksi lastenhoitaja. Kahdella heistä oli yli 30 vuoden työkokemus, yhdellä reilu kymmenen vuoden, ja yhdellä muutaman vuoden kokemus. Yksi haastateltavista työskenteli esikouluikäisten ryhmässä, loput 3-5-vuotiaiden ryhmissä. Haastateltavien iät vaihtelivat 35 ja 60 ikävuoden välillä. Keski-ikä vastaajien välillä oli 47.

7.1 Seksuaalikasvatuksen määrittely

Seksuaalikasvatuksen määrittely haastateltavien omien sanojen mukaan osoittautui sekä helpoksi että vaikeaksi kysymykseksi. Haastateltavat määrittelivät termin, mutta eivät olleet lainkaan varmoja määritelmänsä oikeellisuudesta. Määrittely oli haastavaa, sillä seksuaalikasvatus-termiä ei käytetty päiväkodin arjessa tai dokumenteissa.

No, siihen liittyy varmaan semmonen tekojen suvaitseminen... puheiden, eli siitä miten käyttäytyy toisia kohtaan. Ehkä sit semmonen yleisesti ottaen puhuminen, syntymästä, semmosista mitkä nyt seksuaalisuuteen liittyy. (H1)

Mun mielestä siihen kuuluu siis tietoa itsestä... ylipäättänsä seksuaalisuuteen liittyvät asiat ja, tota, tietoa myös vastakkaisesta sukupuolesta. (H2)

No toi on kyl aika vaikee kysymys... Se on mulle ihan semmonen vieras alue, et ei oo kyl tuttu juttu. (H4)

Erityiseksi seksuaalikasvatuksen määrittelyn haastateltavien kohdalla teki heidän päiväkotinsa oppimisympäristö ja erityisesti lasten kulttuuritaustat. Päiväkodin lapsista suurin osa tulee maahanmuuttajataustaisista perheistä. Haastateltavat nostivatkin esille kulttuurisensitiivisyyden ja pelon siitä, ettei puheilla astu kenenkään varpaille. Haastateltavilla oli pelko siitä, että sanoo asian väärällä tavalla perheelle. Kulttuurikysymyksessä mietitytti erityisesti maahanmuuttajataustaisten vanhempien reagointi asiaan. Päiväko-

dissa kohdattavista kulttuureista ei ollut tarpeeksi tietoa, jotta kasvattajat olisivat tienneet, miten ottaa seksuaalikasvatuksen asioita puheeksi siten, ettei vanhempi koe oloaan turvattomaksi.

Semmonen tabu, arka aihe, koska perheitä on erilaisia, kulttuureja on erilaisia... (H3)

Sit tulee nää kulttuurikysymykset. Ku heil saattaa olla tosi paljon häveliäämpää se. Just sit et miten heidän kanssa, mitä he kokee turvallisiks asioiks. (H4)

Seksuaalikasvatus-termi herätti ajatuksia siitä, että termi voisi olla neutraalimpi. Sanana seksuaalikasvatus miellettiin enemmän yläasteikäisille kuuluvaksi kuin varhaiskasvatuksen piiriin. ”Seksi” ja ”seksuaalisuus” kuulostivat sanoilta, jotka olivat hankala yhdistää päiväkodin arkeen. Huolta aiheutti myös se, miten vanhemmat reagoisivat, jos kasvattaja käyttäisi sanaa seksuaalikasvatus joka päiväisessä arjessa. Sana itsessään herätti haastateltavissa ajatuksen tabusta, joka yhdistettiin maahanmuuttajataustaisiin perheisiin. Seksuaalikasvatus-sanon ongelmallisuus koski lähinnä perheitä ja heidän reaktioitaan. Haastateltavat itse kokivat, että voisivat käyttää termiä ongelmitta esimerkiksi kollegoiden kanssa.

Ehdotukseksi muodostui toisen sanan valitseminen. Korvaavaa sanaa oli kuitenkin vaikea keksiä.

Kyl mä melkein siihen jonkun toisen sanan valitsisin. Koska se olis ylipäätänsä vanhemmille helpommin lähestyttävä asia, helpommin tajuttava. (H2)

Mut ei välttämättä [seksuaalikasvatus-sanaa] vanhempien kanssa käytetä. Ja miksi ei? Ja sit jäin miettimään et käyttäiskö ite sitä sanaa ja miksi ei, niin en tiedä et keskiskö siihen jotain muuta. (H1)

Ne sanat [lapsi ja seksuaalisuus] yhdessä kolahtaa. Sille täytyis ehkä keksii joku eri sana. Se ei ehkä olis niin paha. Sille täytyy keksii joku parempi sana, joku helpompi sana. Mut mikä se ois se sana? (H3)

7.2 Seksuaalikasvatus arjessa

Haastateltavat nostivat esille arjen seksuaalikasvatuksen toteutumisessa heidän päiväkodissaan. Teemat ja kysymykset heräävät arjen käytännöistä ja niistä asioista, jotka tulivat heidän omassa lapsiryhmässään vastaan. Vaikka haastateltavat suoraan sanoivat kokevansa, että seksuaalikasvatusta tapahtuu vain vähän heidän ryhmässään, seksu-

aalikasvatuksen osa-alueet silti näkyivät esimerkiksi kehonosien, sukupuolisensitiivisyyden ja tunne- ja kaveritaitojen kautta. Näitä osa-alueita ei oltu aiemmin osattu ajatella kuuluvan seksuaalikasvatus-termin alle.

Mä luulen et arjen mukana [toteutuu]. Et niiden ilmi tulevien kysymysten tai mitä sieltä nousee lasten tekemisestä. Et sillä taval puuttamalla, ohjaamalla... (H1)

Kyl se enemmän menee et nousee sieltä mitä siinä omassa lapsiryhmässä vastaan tulee. Et mun mielestä ihan seksuaalikasvatus, miten mä sen jotenki ymmärrän, aika vähän sitä on meidän ryhmässä. Hyvin harvoin se nousee esiin. (H2)

Et sit niist keskustellaan niist asioista jos lapset kiinnittää huomiota. (H3)

Kehotunnekasvatusta tapahtuu päiväkodissa suurimmaksi osaksi arjen käytännöissä ja rutiineissa. Kaksi haastateltavaa mainitsi laulut, joissa opetellaan kehonosien nimiä. Laulujen lisäksi yksi haastateltava mainitsi vessatustilanteet. Vessatus on arkipäivää nuorempien lasten ryhmässä, joten niissä tilanteissa kehonosat ovat vahvasti osa jokapäiväistä toimintaa. Kaksi haastateltavista mainitsi myös kuvat ja palapelit, joissa esiintyi alastomia ihmishahmoja ja heidän ruumiinosiaan. Palapelien tarkoituksena onkin matallalla kynnyksellä opettaa lapselle kehonosien nimiä.

Varmaan niinku lauluina, loruina enimmäkseen menee. (H1)

Et onhan sit niin lauluja et pää-olkapää-peppu, joissa sit enemmän tulee. (H3)

Mä olin niin paljon pienten kanssa et siinä sit ehkä vessatusten aikana tulee ku lapset on pieniä niin pyyhitään ja pestään, niin silloin tulee ehkä nimettyä. (H1)

Ongelmaksi eräs haastateltava tutuissa lauluissa havaitsi sen, että niissä mainitut kehonosat pysyivät vain ”turvallisilla” alueilla. Jokainen kehonosa on yhtä arvokas, mutta silti yksikään laulu ei mainitse esimerkiksi rintoja tai sukupuolielimiä.

Mut mietin sitä et pyllyhän tulee kyl lauluissa ja kaikissa sen tyyppisissä, mutta ei sit taas ehkä rintoja ja tota pimppaa. (H1)

Lapset opettelevat kehonosia myös leikkien kautta, kuten eräs haastateltava kertoo. Leikki onkin turvallinen tapa lapsen kokea ja harjoitella esimerkiksi lääkäritilanteet.

Meil on siis aina toi lääkrileikki, meil on kivat ne matskut siinä. Yks päivä huomasi et vedettiin housut alas ja laitettiin takapuoleen se piikki. (H4)

Tän ikäisten hupaista juttu on näytellä pyllyä, ja se kuuluu ikään. (H2)

Ongelmaksi tilanteessa saattaa muodostua kasvattajan omat rajat ja leikin rajaamisen vaikeus. Tilanteessa häveliäisyyttä koki aikuinen, ei lapsi. Vallitseva kysymys oli, kuinka pitkälle päästää leikki, kun lapset olivat lääkärissä oppineet, että piikki pistetään pakaraan. Tilanteissa annetaan lapsille ohjeita, kuten piikin pistäminen vaikkapa jalkaan, tai housujen nostaminen takaisin ylös, mutta asiaa ei lapselle avata, miksi housut pitää pitää nilkassa tai miksi piikkiä ei voi antaa takapuoleen. Tilanteessa ongelmaksi muodostui kasvattajan omat rajat ja häveliäisyys, ei niinkään lapsen ajatusmaailma.

Sit aina tulee sellanen, sanonks mä et ei saa pyllyyn laittaa, et siin tulee itellä heti sellainen häveliäisyys. Vähän semmonen et huomaa et missä se raja menee... Eihän ne lapset osaa sitä sillei ajatella, ja lapsiahan kiinnostaa. (H4)

Sut ollaan sillei, et se [pylly] ei oo mikään näyttelykappale, että... pitääkö housut jalassa. (H2)

Lasten sukupuolielimien nimitykset herättivät haastateltavista keskustelua. Yhtenäistä sanastoa ei päiväkodilla kehonosiin ollut, vaan kukin kasvattaja nimitti sukupuolielimiä siksi kuin itse halusi. Samat sanat olivat käytössä myös lasten kanssa puhuttaessa. Sukupuolielinten nimitykset naurattivat ja hihityttivät suurinta osaa lasta kasvattajien kertomusten mukaan. Lapset kuitenkin vakavoituvat, kun aikuinen ei lähde naureskeluun mukaan, vaan sanoo käyttämänsä sanat asiallisesti.

Lasten kanssa kuuntelee sitä et mikskä kukaki pimppiä ja pimppaa esimerkiksi sanoo... (H1)

Ja asioist puhutaan niiden omilla nimillä eikä keksitä mitään ihme nimityksiä kehonosille, et kyl ne on ihan mitä ne on. (H3)

Siinä puhutaan et tytöillä on pimppi, mä käytän sitä sanaa, sit pojilla on pippeli. Ja se on ihan näin, nauramatta, niin sit lapsetki huomaa et ne vakavoituu. (H2)

Joskus kehotunnetaitoihin liittyy hämmentäviä tilanteita, joihin aikuinen ei osaa reagoida. Eräs haastateltavista kertasi tilanteen, jossa lapsi ryhtyi yllättäen puhumaan sukupuolielinten silpomisesta. Sukupuolielinten ympärileikkaus on asia, joka herättää paljon tunteita, mutta myös huolta kasvattajassa siitä, miten puhua asiasta lasten kanssa ikätasoisesti pelottelematta ja turvallisessa hengessä.

Siinä vaan yskk kaks 5v sano et ajatelkaa, poikien pippeleitä leikataan se nahka sieltä pois kokonaan... Se oli, se oli aika hämmentävä kokemus, et siin ei oikein tienny et mitä siin olis oikein sanonu. (H2)

Turvataidot olivat haastateltavien keskuudessa suhteellisen tunnetut. Vain yksi haastateltavista ei tiennyt, mitä turvataidoilla tarkoitetaan. Yleisesti ottaen turvataidot kuitenkin osattiin nimetä, ja niiden tarkoitus ymmärrettiin.

Myös turvataidot näkyivät lasten arjessa. Tilanteet, jotka vaativat aikuisen puuttumista, tapahtuivat leikin lomassa, ja usein koskettivat toisen lapsen rajojen rikkomista. Lapset rikkoivat toisten rajoja lähinnä fyysisesti, eikä haastateltavat muistaneet varsinaisia henkisiä rajanylityksiä. Tilanteet käytiin yhdessä aikuisten ja lasten kanssa läpi, ja kasvattajat pitivät huolta, että lapset tiesivät, minkälainen kosketus on oikein ja väärin. Lapsille kerrottiin, että heillä on omat alueet, ja toisen alueelle ei saa koskea ilman lupaa. Sääntö omista alueista on hyvä opettaa jo lapsena.

Mut ihan leikeissä se semmonen et käydään toisten pyllyllä tai käydään kädet siel jalkojen välissä. (H1)

Meil oli täs yhdes vaihees, et yhdel kaveril oli tapana lyödä poikia tonne alapäähän, ja siitä sit tuli paljon keskustelua. (H2)

Tyttö oli pimppiä näyttäny pojalle, niinku vessassa, ja sit siit oli tullu, oliko näin et oli puhunu vanhemmilleen ja heti olivat sanoneet et kuuluu vaan itselleen ne alueet. (H4)

Turvataitoihin liittyen lapsille opetetaan herkästi negatiivisen ajattelun kautta. Opetus on kielto sana-painotteista, ja siinä keskitytään torjumaan muiden ihmisten mahdolliset yritykset päästä tekemään jotakin sellaista, mikä ei välttämättä tunnu hyvältä.

Se on se et sä et voi ketään väkisel halaa etkä sä saa pussata. (H3)

Et ei saa puhua ihan vieraille ihmisille. Kenenkään mukaan ei voi lähteä. Ja sit me ollaan ihan puhuttu, et jos toinen tekee sulle jotain mitä sä et halua, niin sit sä sanot selkeesti et lopeta, mä en pidä tästä. Lähde pois tilanteesta. (H2)

Niinku laittaa vaikka käsi eteen ja sanot että et voi tulla lähemmäks. (H1)

Tärkeimmäksi opetukseksi osa kasvattajista kuitenkin nimesi sen, että lapsi uskaltaa tulla kertomaan aikuiselle, jos hänen rajojansa rikotaan. Päiväkodin kulttuurissa lapselle oltiin luotu mahdollisimman matala kynnyks tulla kertomaan aikuiselle tärkeistä asioista, jos jotain on tapahtunut, mistä lapsi ei ole pitänyt. Lapsi tarvitseekin ryhmästään aina turvallisen aikuisen. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että heistä jokainen oli tällainen turvallinen aikuinen. Jokaiselle oli myös urallaan tultu kertomaan rajojen ylityksistä.

Eräs haastateltava kertoi tutustumisleikistä, jonka hän on tehnyt uuden aloittaneen esi-kouluryhmän kanssa liittyen turvataitoihin. Tärkein sanoma leikissä onkin, että jokainen lapsi on oma yksilönsä, ja jokaisella lapsella on omat henkilökohtaiset rajansa, joiden sisälle ei muita tahdo päästää. Opetus lapsille on, että jokaisella on vapaus olla juuri sellainen kuin on.

Et niinku pareittain toinen lähestyy toista ja toinen saa laittaa käden siinä kohtaa eteen ku mulle on sopiva. Nähdään myös lapsiryhmänä se semmonen et toisille on ihan ok päästää vaikka nenänpäähän kiinni et joitaki ei haittaa yhtään. Sit on taas lapsia joilla saattaa jäädä niinku metri kaksiki väliin, et kaikki ei tykkää siitä. (H1)

Toinen haastateltava nosti esille turvataidot koskien myös lasten ja kasvattajan välisen suhteen. Myös kasvattajalla tulisi olla mahdollisuus ilmentää omia rajojaan koskien omaa kehoaan, ja jos hän kokee lapsen koskettelun epämieluisaksi, tulisi asiasta keskustella ikätasoisesti lapsen kanssa. Lapsen ja kasvattajan suhteen rajoista harvoin keskustellaan turvataitojen yhteydessä, mutta kyseinen keskustelu on tärkeä. Ryhmän aikuisella on myös oikeus kokea olonsa turvalliseksi työpaikallaan, sekä mahdollisuus kertoa lapselle, miksi ei pidä kosketuksesta, joka saattaa rikkoa hänen rajojaan.

Ihan samal taval se et lapset koskettelee meit aikuisia. Niin kyl he saattaa tulla ja rintoja ruveta rummuttaan ja muut semmost koskettelua, tai laittaa käden paidan alle. (H3)

Jokainen haastateltava kertoi, että sukupuolisensitiivisyys on ollut paljon esillä heidän työpaikallaan viime aikoina. Keskustelu korostuu etenkin talon sisäisissä kokouksissa, mutta se on jatkuvasti esillä myös kasvattajien omassa sisäisessä puheessaan. Sukupuolet ja niistä nousevat odotukset näkyvät arjessa jatkuvasti lasten keskuudessa, erityisesti väreissä ja leikissä.

Kyl sen on joku heille opettanut et sininen on poikien väri ja punainen tyttöjen väri. Ja mistä ne tulee, mediasta tulee et vaaleanpunainen on tyttöjen väri, ja pojilla sinisiä housuja. Ja ajelee autoja ja tytöt leikkii nukeilla. (H3)

Mut jotenkin se menee ihan hirveen selkeesti et poikia kiinnostaa autot ja tyttöjä nuket. (H4)

On tyttöjen ja poikien joku leikki. (H2)

Lapset kuitenkin rikkovat perinteisiä sukupuolirooleja ja niihin kohdistuvia odotuksia jatkuvasti. Aiheeseen liittyvien vastausten puheessa kuitenkin korostui poikien toiminta, ja

kuinka pojat rikkoivat roolirajoja. Tyttöjen sukupuoliroolien ylityksiä ei pidetty niin merkittävänä, että niitä mainittaisiin, tai vaihtoehtoisesti kasvattajat olivat niihin tottuneet niin paljon, että vain pojat kiinnittivät heidän huomionsa.

On lapsia jotka on hirmu kiinnostuneita roolivaatteista, siis jos mä aattelen poikia, niin perukeista, koruista. (H2)

On semmosii lapsii et pojat tykkää hirveesti pukeutuu tyttöjen vaatteisiin, mekkoja, ja on hyvin semmosia naisellisia, sanotaan vaik et tykkää leikkiä barbeilla. (H3)

Et tavallaan siin pojat voi myös leikkiä nukeilla ja, tota, kotileikkejä ja muita sellasta. (H4)

Eräs haastateltavista olikin sitä mieltä, että tytöillä on huomattavasti suuremmat mahdollisuudet olla vapaammin ja rikkoa sukupuolirajoja. Tämä osaltaan voikin selittää, miksi tyttöjen sukupuoliroolien ylityksistä ei keskustella yhtä laajasti kuin poikien.

Se pojan... tapa olla olemassa on jotenki niinku ahtaampi. Kyl se tytöille on laajempi mahdollisuus olla olemassa, eri tavalla. (H2)

Osa odotuksista käyttäytyä sukupuolensa mukaan ja sukupuolensa mukaisessa ryhmässä nousi kuitenkin vanhemmilta. Päiväkodissa on paljon maahanmuuttajaperheiden lapsia, joiden vanhemmat halusivat pitää ensisijaisesti huolta siitä, että lapsi ei leiki vastakkaisesta sukupuolta olevan lapsen kanssa, tai että hän ei saisi leikkiä leikkejä, jotka liitetään vastakkaiseen sukupuoleen. Kolme neljästä haastateltavasta kertoi kohdanneensa tällaisen tilanteen.

Ollaan sit saatu välillä ohjetta, että ei saa leikkiä sitä tai tätä. (H2)

Joku monikulttuurinen vanhempi oli toivonu suoraan henkilökunnalta et leikkis vaan oman sukupuolensa kanssa. Siin kohtaa sit infottu et no ei meil oo semmonen linja. (H1)

Isä sanoo että hän ei halua että hänen tyttärensä leikkii poikien kanssa. Ei me voida kieltää heitä leikkimästä keskenään. (H3)

Kasvattajista kolme kertoi, kuinka hän henkilökohtaisesti yrittää pitää mielessään sukupuolisensitiivistä kasvatusta arjen toiminnoissa. Tapoja oli monia; osa haastateltavista mainitsi sanat ja kuinka hän lapsia puhuttelee, osa otti lapsia mietityttäneet asiat puheeksi lasten kanssa. Eräs mainitsi, että yrittää vältellä stereotyyppien siirtämistä itseltään lapsille.

Sit joutuu miettimään et mitä mieltä olen, et sanonko et tytöt tulkaa tai sanonko et pojat tulkaa. (H1)

Mut kyl sen kans ehkä vieläkin joutuu tekee töitä, niinku, et se saattaa tulla sielt hyvin helposti, se et tytöt menee, tytöt tekee, sitten pojat tekee. (H2)

Sit niist keskustellaan niist asioista jos muut kiinnittää huomiota et miks toi tekee noin, niin silloin niihin puututaan ja keskustellaan lasten kesken. (H3)

Itsensä kans joutuu tekee tosi paljon töitä siinä et ei siirrä niit tiettyi stereotyyppioita et minkälaisia tytöt on, et kylhän niiden pitäis siivota. Sit pojilta ei odoteta ollenkaan koska ne on poikia. (H2)

Haastateltavista yksi oli sitä mieltä, että sukupuolisensitiivisyys oli asia, joka huoletti enemmän aikuisia. Mielipiteenä oli se, että lapset ovat huomattavasti avoimempia erilaisuudelle, ja että he eivät edes huomanneet, puhuteltiinko heitä ryhmänä sukupuolta kuvaavilla sanoilla vai ei. Sukupuolisensitiivisyys koettiin aikuisen asiaksi ja ongelmaksi, jonka aikuiset olivat rakentaneet.

Aikuisethan ne on ne jotka tekee niist asioista isoja juttuja... Jos joku haluaa olla poika, niin sit hän saa olla poika. (H3)

7.3 Asenteet seksuaalikasvatusta kohtaan

Haastateltavista kaikki kokivat, että heidän ylimmässä koulutuksessaan ei oltu puhuttu tarpeeksi tai lainkaan seksuaalikasvatuksesta. Koulutustaustoista löytyi opisto, ammattikoulu, ja ammattikorkeakoulu.

Enpä muista et olis ollu mitään siihen aikaan. Siel ei kyl ollu puhetta mistään. Ei siit puhuta, siis se ei oo siel koulutuksessa. (H3)

No, en mä muista et sitä olis kauheesti käsitelty mitenkään. (H4)

Kyllä omista rajoista sillonkin puhuttiin, ja kyl masturboinnista, et miten siihen suhtaudutaan. (H1)

Kolme neljästä haastateltavasta ottaisi vastaan lisäkoulutusta aiheesta, jos sellaista koulutusta järjestettäisiin heille. Haastateltavat kaipasivat lisäkoulutusta koskien lapsen seksuaalisuutta kokonaisuudessaan, sekä kulttuuritietämystä koskien kulttuurieroja koskien seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. He kokivat, että tällä hetkellä he eivät tienneet seksuaalikasvatuksesta tarpeeksi. Heille ei oltu tarjottu mahdollisuutta lisäkoulutukseen, joten tiedon lisääntyminen oli täysin heidän oman vähäisen aikansa varassa.

Vastaanottaisin kaikkea. Ylipäättänsä siit lapsen seksuaalisuudesta ja, tämmö-
sestä näin. (H2)

Ja ylipäättään tämmösiin kulttuurisiin juttuihin. Heidän [maahanmuuttajien] kulttuu-
rierot on kuitenkin niin suuri osa, koskien varsinkin tämmösiä seksuaalisia asioita.
Niin sehän on ihan hirveen iso ero. (H3)

Varmaan sit tälläst kulttuuritietosuutta. Ehkä just sitä et millä tavalla asioista saa
ylipäättään puhua. (H4)

Seksuaalikasvatuksen aloittamisaika herätti keskustelua. Kolme neljästä koki, että sek-
suaalikasvatus tulisi aloittaa jo vauvana. Yksi haastateltava sijoitti aloituskohdan hieman
myöhempään ikään, mutta silti lapsuuteen.

Mun mielestä se alkaa jo siel kotona jo vauvuudesta. Kyl mä ajattelen et pienestä
lähtien se on sitä. (H1)

Siis sehän lähtee ihan sieltä, vaan lapsen tasosesti, niin pienestä pitäen. (H2)

Jostain syystä tulis mieleen 3v, kun se on jo vähän siinä. (H4)

Perustelut seksuaalikasvatuksen aloittamiselle aikaisessa vaiheessa olivat moninaiset.
Tärkeäksi koettiin hyvän minäkuvan rakentaminen jo nuorena, kasvatuksen tärkeys,
sekä se, että asioista pitää osata puhua luonnollisesti jo pienestä pitäen. Haastateltavat
kuvailivat seksuaalikasvatuksen toteutumista pienen lapsen kanssa eri tavoin.

Semmosta niinku oman kehon tuntemista ja hyväksymistä. Et semmosta jos aa-
tellaan tota hyvää minäkuvaa, niin se ei perustuis häpeään eikä myös semmoiseen
naljailuun. (H1)

Jos se [seksuaalikasvatus] tulee mukana siinä rinnalla jollain tavalla, miksi se ei
vois olla ikätasoisesti mukana.(H2)

Pahempi se mun mielestä olis jos niistä ei puhuttais eikä keskusteltais. (H3)

Haastatteluista tuli myös ilmi lapsuuden vapaus olla ja toteuttaa itseään. Asioista tulisi
puhua jo varhaisessa vaiheessa, jotta nuoruudessa paha olo ei lisääntyisi.

Täytyisi saada kokea vapaasti kun on, kun on niin nuorii jotka voi huonosti, jos he
vaikka on homoseksuaaleja ja kokee et ei voi kellekään puhua tai olla oma itsensä.
Must se on ehk pahinta et ei voi olla oma itsensä. (H3)

Seksuaalikasvatuksesta puhuminen vanhempien kanssa oli haastateltavien mielestä vaikeaa. Sana seksuaalikasvatus ei istunut kasvattajien mielestä heidän suuhunsa puhuttaessa perheen kanssa lasten asioista. Ongelmaksi puheeksi ottamisessa ei ollut kasvattajien omat asenteet vaan pelko siitä, miten vanhemmat suhtautuisivat asiaan.

En mä usko et siinä niinku... olis meidän puolelt mitään. Mut mä luulen et se olis vanhemmista tosi hämmäntävää. (H2)

Siit ei voi vielä ainakaan tänä päivänä keskustella kauheen vapaasti ja avoimesti tuolla perheiden kanssa. Et se et sä voisit keskustella asiasta yhtä vapaasti ku miten lapsen päivä on menny, niin ei siit voi ihan noin vaan keskustella. (H3)

Vaikka aiheesta puhuminen koettiin yleisesti haastavaksi vanhempien kanssa, yksi haastateltavista koki, että täysi vetovastuu lapsen seksuaalikasvatuksesta tulisi olla perheellä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea perheen kasvatusvastuuta, joten ajatus siitä, että perheellä olisi vetovastuu seksuaalikasvatuksesta ja päiväkotitukisi tehtävää, ei ole poissuljettu.

Kyl mä sen ehkä tietyllä lailla päävastuun jättäisin perheelle. Vähän saman tyyppisesti, en tiedä onko huono vertaus, mut joku uskontokasvatus. (H2)

Muiden työntekijöiden kanssa aiheesta puhuminen koettiin huomattavasti helpommaksi kuin asian puheeksi ottaminen perheen kanssa. Tähän liittyy yleinen keskustelukulttuuri päiväkodissa, jossa tuttujen työkaverien kanssa on helppo puhua lasten asioista avoimesti. Seksuaalikasvatuksen osa-alueet ovat työntekijöiden kesken arkipäivää.

Mä luulen et aika paljon niinku henkilökunnan kanssa viel puhutaankin. Voidaan kysellä toisiltamme et hei, onks sul ollu tän tyyppistä ja mitä oot tehny sen kanssa. (H1)

Jokainen haastateltava oli sitä mieltä, että seksuaalikasvatus kuuluu varhaiskasvatukseen. Kuulumisen ehtona kuitenkin pidettiin sitä, että seksuaalikasvatus sanana määriteltäisiin, ja määritelmä avattaisiin ymmärrettäväksi ja laajemmaksi kokonaisuudeksi. Seksuaalikasvatus on erottamaton osa lapsen kasvatusta, ja seksuaalisuus itsessään erottamaton osa lapsuutta. Tärkeää on, että päiväkodin arjessa seksuaalikasvatusta toteutetaan.

No jos sen ajattelee sil taval laajasti ku täs ite ajattelee, niin mun mielestä kuuluu. Se on niin elämää. (H1)

Joo, kyl se, kyl se kuuluu. (H2)

No kyl se varmaan jossain määrin, jos se vaan määriteltäis et mitä se sitten olis. (H4)

Lasten seksuaalikasvatuksesta haastateltavat löysivät myös haasteita. Suurimmat haasteet liittyivät mediaan, ajanpuutteeseen, ja siihen, miten asioista voi puhua vanhempien kanssa. Mediasta mietitytti se, onko päiväkodin mediatableteilla tarpeeksi suojausta, että lapset eivät pääsisi väärille sivuille. Ajanpuute nousi vahvasti esiin yhdessä vanhempien kanssa puhumiseen aiheesta.

Kun on nää pädit tullut et ollaan mietitty, et sinne ku sopivalla hakusanalla heittää jonkun niin sieltä sit lävähtää. (H1)

Et miten sä otat sen asian puheeks vanhempien kanssa, ja miten sä esität sen asian, kun sä et yhtään tiedä mikä reaktio sieltä tulee. (H3)

Se pitäis kyl olla rauhallinen hetki et vois keskustella näist asioista, et miten teillä, ja kuinka tarkkaa. (H4)

Haastatteluiden alussa haastateltavat olivat epävarmoja siitä, seksuaalikasvattavatko he lasta. Haastattelun loppuvaiheessa, kun haastateltavat olivat keskustelleet ja pohtineet seksuaalikasvatuksen eri puolia ja osa-alueita, vastaukset olivat erilaisia. Kun seksuaalikasvatuksen pilkkoi osiin ja eri teemoihin, kokivat haastateltavat seksuaalikasvattavansa lasta.

Tietysti nää tämmöset kehonosat on koko ajan mukana siinä, sitä ei ehkä ajattelekaan sen kummemmin, minään seksuaalikasvatuksena, vaan se vaan kuuluu siihen. (H2)

Kyl me tehdään niitä. Se on iso sana. Tai ehkä se on niin laaja. Mut kyllähän kehon osat tulee joka päivä, ja jokapäiväistä. Sitä ei vaan ajattele, et seksuaalikasvattaa. (H3)

8 Johtopäätökset

Seksuaalikasvatus näkyy laajasti päiväkodin arjessa. Se toteutuu arjen pieninä tekoina ja sanoina, vaikka kasvattajat eivät näitä arkisia asioita mieltäisi seksuaalikasvatukseksi. Tämä nousi vahvasti esille haastateltavien puheesta. Arjessa seksuaalikasvatusta tapahtuu leikkien, lorujen, ja lelujen kautta, kuten kehonosa-palapelin muodossa. Kehonosia käydään läpi myös arjen toiminnoissa, kuten pienten lasten vessatuksessa. Puhuttaessa kehosta, sen osia kutsutaan niiden oikeilla nimillä – pimppi ja pippeli, kuten nämä kasvattajat kokivat parhaaksi.

Seksuaalikasvatuksen osa-alueista sukupuolisensitiivisyys oli saanut eniten huomiota. Sukupuolisensitiivisyydestä keskustellaan päiväkodin sisäisissä kokouksissa ja laajasti työkavereiden kanssa. Kasvattajat pohtivat sukupuolisensitiivisyyteen liittyen omaa puhettaan ja sitä, puhuttelivatko he lapsia tytöiksi ja pojiksi. Muut seksuaalikasvatuksen osa-alueet, kuten kehotunnekasvatus ja turvataidot, eivät kuitenkaan saa yhtä laajaa huomiota osakseen. Lapsen kokonaisvaltaisen kasvun kannalta on tärkeää, että myös kehotunnekasvatusta ja turvataitoja pohditaan yhtä laajasti kuin sukupuolisensitiivisyyttä.

Aloitusaikaksi seksuaalikasvatukselle ajateltiin jo vauvuutta, sillä seksuaalisuuden ja siihen liittyvien asioiden ajateltiin kuuluvan erottamattomaksi osaksi ihmisyyttä. Seksuaalisuus itsessään saattaa kuitenkin olla tabu, ja seksuaalikasvatus lasten parissa myös sellainen. Seksuaalisuus mielletään asiaksi, joka on jokaisen henkilökohtainen, ja on asia, joka kuuluu perheen piiriin, ei päiväkotiin. Lapsen seksuaalisuudesta oli helppo puhua muiden työntekijöiden kanssa, mutta kynnyksellä puhumiseen nousi perheiden osalta. Puheen tasolla lapsen seksuaalisuus ei ollut vielä normalisoitunut. Ongelmana ei ollut työntekijöiden asenteet seksuaalikasvatusta kohtaan, vaan pelko siitä, mitä vanhemmat ajattelisivat, jos seksuaalisuuteen liittyviä asioita nostettaisiin puheeksi arjen keskellä. Seksuaalikasvatus terminä koettiin haasteelliseksi, sillä haastateltavien mielestä sana ”seksuaalisuus” toi puheeseen ajatuksen tabusta. Toiveena olikin, että seksuaalikasvatukselle keksittäisiin toinen, neutraalimpi termi, jota voisi huoletta käyttää myös perheen kanssa.

Median luomat mahdollisuudet ja uhat eivät nousseet laajasti esille haastateltavien vastauksista. Lapsiryhmissä käytettiin arjessa tabletteja, mutta vain yksi haastateltava toi esille mahdollisuuden siitä, että lapset pääsisivät käsiksi sivuille, joissa saattaa esiintyä esimerkiksi pornografista materiaalia. Nykypäivänä mediakasvatus on otettava mukaan varhaiskasvatukseen, sillä media on erottamaton osa nyky maailmaa. Tämä ei kuitenkaan heijastunut vastauksissa. Erityisen tärkeää olisikin suojata lapsen haavoittuvaa mieltä materiaailta, joka ei ole hänen ikätasoonsa sopivaa.

Koulutuksissa ei käsitellä riittävästi lasten seksuaalikasvatusta käsiteltäviä asioita siten, että ne mielletäisiin seksuaalikasvatusta koskeviksi asioiksi. Haastateltavien ylimmissä koulutuksissa ei oltu puhuttu tarpeeksi tai lainkaan seksuaalikasvatuksesta. Tiedot ja taidot on hankittu työelämässä, ja aiheeseen lisäkouluttautuminen on jätetty työntekijän vastuulle. Lisätietoa on annettava lapsen seksuaalisesta kehityksestä ja kasvusta, jotta

työntekijällä on riittävät valmiudet antaa varhaiskasvatuksen kentällä lapselle ikätasoista seksuaalikasvatusta. Seksuaalikasvatus tulisi koulutuksissa pilkkoa osiin ja ymmärrettäviin teemoihin, jotta jokainen ymmärtäisi, kuinka erottamaton osa seksuaalikasvatus on lapsen arkea. Varhaiskasvattajien kouluttaminen ja lapsuuden seksuaalikasvatuksen sisällyttäminen tulevien varhaiskasvattajien opintokokonaisuuksiin on siis tärkeää (Kangaskoski 2016: 199).

Opinnäytetyön tärkein anti on se, että haastatteluihin osallistuneet varhaiskasvattajat voimaantuivat aiheesta. Haastattelujen alussa kukaan heistä ei ollut varma, seksuaalikasvattavatko he henkilökohtaisesti työssään. Haastattelun myötä jokainen heistä ymmärsi, että seksuaalikasvatus on suuri kattotermi monelle asialle, joita tapahtuu päiväkodin arjessa, ja että he todella käyvät läpi seksuaalikasvatusta päivittäin, huomaamattaan.

9 Pohdinta

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää, miten seksuaalikasvatus toteutuu päiväkodin arjen käytännöissä, ja ovatko työntekijät saaneet mielestään tarpeeksi tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta. Koko opinnäytetyön taustalla oli ajatus siitä, että lapsi on syntymästään lähtien seksuaalinen olento. Toinen kantava tausta-ajatus oli se, että jokaisella – myös lapsella – on seksuaalioikeuksia. Lapsen tärkein seksuaalioikeus on saada kehittyä omassa tahdissa ja häiritsemättä (Cacciatore 2007: 320). Lapsen seksuaalisuus nähdään kuitenkin usein tabuna, mikä osaltaan useimmiten johtaa seksuaalioikeuksien laiminlyöntiin (Ilmonen & Korhonen 2015: 13). Näitä oikeuksia ei saa jättää oman onnensa nojaan – tämän ajatuksen voimalla tämä opinnäytetyö syntyi.

Opinnäytetyö toteutettiin koillishelsinkiläisessä päiväkodissa, jossa haastateltiin neljää varhaiskasvattajaa. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi: miten seksuaalikasvatus toteutuu päiväkodin arjen käytännöissä kasvattajien näkökulmasta, ja ovatko kasvattajat saaneet mielestään tarpeeksi tietoa seksuaalikasvatuksesta. Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin yksittäisillä teemahaastatteluilla.

Johtopäätöksenä opinnäytetyössäni on se, että kyseisen päiväkodin arjessa toteutetaan seksuaalikasvatusta moninaisesti. Seksuaalikasvatuksen osa-alueet, kuten kehotunnekasvatus, turvataidot sekä sukupuolisensitiivinen kasvatus, tulevat lapselle esiin arjen leikkien ja lorujen kautta. Niihin ei järjestetä erillisiä tuokioita, vaan seksuaalikasvatus

tapahtuu lapsen ehdoilla, hänen ikätasonsa mukaisesti. Haastateltavien koulutuksissa näkyi seksuaalikasvatus vähän tai ei ollenkaan, ja kokemus olikin kerätty työkentältä. Seksuaalikasvatus nähtiin kuitenkin olennaisena ja erottamattomana osana varhaiskasvatusta. Tämä ajatus ei kuitenkaan ollut heijastunut työntekijöiden ylimpiin koulutuksiin.

Tutkimusta pystyy jatkokehittämään. Haastattelun voi laajentaa koskevan useamman päiväkodin varhaiskasvattajia, jotta otoksesta saataisiin mahdollisimman monipuolinen ja laaja. Haastattelun rinnalle voi luoda kyselylomakkeen, joka tukisi haastatteluja. Kyselylomakkeen ja haastattelun avulla on mahdollista selvittää, miten seksuaalikasvatus koetaan toteutuvaksi päiväkodeissa esimerkiksi Helsingissä. Laajan kysymyksen sijaan voidaan keskittyä suppeampaan, kuten yhteen seksuaalikasvatuksen osa-alueeseen. Tällöin tutkimuskysymys voisi olla esimerkiksi se, miten turvataitoja toteutetaan tietyssä päiväkodissa.

Myös tälle opinnäytetyölle on olemassa parannusehdotuksia. Haastateltavien lukumäärää olisi voinut lisätä, jotta kokonaiskuva aiheesta olisi laajentunut vielä entisestään. Neljällä haastateltavalla otos oli suppea, eikä se kerro laajasti kyseisen toimintayksikön kulttuurista. Parhaaseen tulokseen olisi kenties päästy, jos olisin itse ollut mukana valitsemassa haastateltavia. Mahdollisia haastateltavia olisi voinut ennakkohaastatella heidän kiinnostuksestaan aihetta kohtaan. Tämä olisi kuitenkin saattanut vääristää tuloksia, jos vain kaikista kiinnostuneimmat olisi valittu mukaan haastatteluihin.

Varhaiskasvatuksessa lapsen etu on ensisijainen (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). On lapsen edun mukaista, että hän saa ikätasonsa mukaista tietoa seksuaalikasvatuksesta. Lapsen seksuaalikasvatus olisi hyvä pilkkoa erilaisiin teemoihin, kuten WHO:n nimeämät ihmiskeho ja ihmisen kehitys; hedelmällisyys ja lisääntyminen; seksuaalisuus; tunteet; ihmissuhteet ja elämäntyyli; seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi; seksuaalisuus ja oikeudet; sekä sosiaaliset ja kulttuuriset arvot ja normit (Maailman terveysjärjestön Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010: 38-40). Nämä seksuaalikasvatuksen teemat on hyvä kuljettaa läpi varhaiskasvatuksen arjen teoissa, niin pienissä kuin suurissa. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena onkin, että aikanaan syntyy aikuisen tasapainoinen seksuaalisuus, jonka perusta luodaan jo lapsuudessa (Laru & Riihonen & Cacciatore 2016:128-129). Kun varhaiskasvatuksessa aloitetaan seksuaalikasvatus lapsen ikätason mukaisesti, on perusta tasapainoiselle seksuaalisuudelle positiivinen.

Lähteet

Arene n.d. Opinnäytetyön eettiset ohjeet. Opiskelijan muistilista. Saatavana osoitteessa: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene-opinnaytetyoproessin-eettiset-suositukset_muistilista-opiskelijalle-ja-ohjaajalle.pdf?_t=1526903222>. Luettu 23.2.2019.

Bildjuschkin, Katriina 2015. Seksuaalikasvatus. Teoksessa Bildjuschkin, Katriina (toim.): Seksuaalikasvatuksen tueksi. 13–15. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Cacciatore, Raisa 2000. Lasten seksuaaliterveys. Teoksessa Kontula, Osmo & Lottes, Ilsa (toim.): Seksuaaliterveys Suomessa. 251–269. Helsinki: Tammi.

Cacciatore, Raisa 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Helsinki: WSOY.

Cacciatore, Raisa & Ingman-Friberg, Susanne 2016. Väestöliitossa tehty Laseke-tutkimus. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 32–40. Helsinki: Duodecim.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

HUS n.d. Yliseksualisoitunut käytös. Sairaanhoido. Lapset, seksuaalisuus ja hyväksikäyttö. Tietoa. Saatavana osoitteessa: <http://www.hus.fi/sairaanhoido/lasten-sairaanhoido/lastenpsykiatria/lasten_seks_hyv_kaytto/Tietoa/oireet/Yliseksualisoitunut_kaytt%C3%A4ytyminen/Sivut/default.aspx>. Luettu 5.12.2018.

Ilmonen, Kamomilla & Korhonen, Elina 2015. Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja 28. Helsinki: Nord Print Oy. Saatavana osoitteessa: <https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/5048510/va%CC%88esto%CC%88liitto_seksuaalioikeudet_web.pdf>. Luettu 25.9.2018.

Ingman-Friberg, Susanne 2016. Ammattilaisten ajatuksia lasten seksuaalikasvatuksesta. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 41–52. Helsinki: Duodecim.

Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Kangaskoski, Henriikka 2016. Seksuaalikasvatusta päivähoitossa. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 197–208. Helsinki: Duodecim.

Kankkunen, Haija & Takala, Outi 2016. Varhaiskasvatus rinnalla kulkijana. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 186–196. Helsinki: Duodecim.

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 2016. Lapset & media – kasvattajan opas. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja 3/2016. Saatavana osoitteessa: <<https://www.mediataitokoulu.fi/lapsetjamedia.pdf>>. Luettu 24.2.2018.

Kellogg, Nancy D. 2009. Clinical Report – The Evaluation of Sexual Behaviors in Children. American Academy of Pediatrics 2009 (124). 992–998.

Korteniemi-Poikela, Erja & Cacciatore, Raisa 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus.

Lainiala, Lassi 2016. Media muuttaa asenteita. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 130–136. Helsinki: Duodecim.

Lajunen, Kaija & Andell, Minna & Ylenius-Lehtonen, Mirja 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lajunen, Kaija & Ahl, Noora-Maria & Andell, Minna & Laakso, Marja-Leena & Ylenius-Lehtonen, Mirja 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille – perusteita ja periaatteita. Teoksessa Lajunen, Kaija & Andell, Minna & Ylenius-Lehtonen, Mirja (toim.): Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 11–21. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lapsen oikeuksien sopimus 1989/13. Annettu 20.11.1989.

Laru, Suvi & Riihonen, Riikka & Cacciatore, Raisa 2016. Seksuaalisuuden portaat. Teoksessa Ingman-Friberg, Susanne & Cacciatore, Raisa (toim.): Keho on leikki. 120–129. Helsinki: Duodecim.

Lukuja liikkuen, tavuja touhuten 2019. Mikä kehonosa? Saatavana osoitteessa: <<https://lukujaliikkuen.fi/mika-kehonosa/>>. Luettu 1.2.2019.

Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & BZgA 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1>>. Luettu 23.9.2018.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto n.d. Lapsi ja netin pornografia. Ohjeita lapsen kanssa keskusteluun. Saatavana osoitteessa: <https://dzmdrer-wnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/06/26182200/Lapsi_ja_netin_pornografia7.pdf>. Luettu 24.2.2019.

Mediakasvatusseura n.d. Mediakasvatus. Saatavana osoitteessa: <<https://mediakasvatus.fi/mediakasvatus/>>. Luettu 24.2.2019.

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Spišák, Sanna 2015. Seksiä mediassa! Lasten ja nuorten mediakokemukset osaksi seksuaalikasvatusta. Teoksessa Bildjuschkin, Katriina (toim.): Seksuaalikasvatuksen tueksi. 140–149. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Suomen Mielenterveysseura n.d. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä. Saatavana osoitteessa: <<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/seksuaalisuus-osa-ihmisyytt%C3%A4>>. Luettu 1.10.2018.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus: kieli ja vuorovaikutus n.d. Saatavana osoitteessa: <<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kieli-ja-vuorovaikutus/>>. Luettu 1.2.2019.

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus: käsitepankki n.d. Saatavana osoitteessa: <<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/>>. Luettu 1.2.2019.

THL 2016. Edistä, ehkäise ja vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkauseräilyjen käsittely Suomessa. Saatavana osoitteessa: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/media/HTK_ohje_2012.pdf>. Luettu 23.2.2019.

UNESCO 2018. International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach. Revised edition. Ranska: UNESCO.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018.

Väestöliitto 2018. Seksuaalisuus. Saatavana osoitteessa: <<http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/>>. Luettu 1.10.2018.

Väestöliitto n.d. Kehoitsetunto. Saatavana osoitteessa: <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnekasvatus/kehoitsetunto/>. Luettu 1.2.2019.

Väestöliitto n.d. Kehotunnekasvatus. Saatavana osoitteessa: <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnekasvatus/>. Luettu 1.2.2019.

Väestöliitto n.d. Kehotunnekasvatus. Jokaisen lapsen oikeus. Saatavana osoitteessa: <<https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/42e7d95dc33263563680f8bf849c3085/1549043805/application/pdf/6640636/KEHOTUNNEKASVATUS.pdf>>. Luettu 1.2.2019.

World Association for Sexual Health 2014. Declaration of Sexual Rights. Saatavana osoitteessa: <http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf>. Luettu 1.10.2018.

World Health Organization n.d. Defining sexual health. Saatavana osoitteessa: <http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/>. Luettu 1.10.2018.

YLE 2016. Tabletit tulivat jäädäkseen – ”Yhteisöllisyys on parantunut kovasti”. Päivitetty 27.1.2016. Saatavana osoitteessa: <<https://yle.fi/uutiset/3-8626088>>. Luettu 5.12.2018.

Ylitapiola-Mäntylä, Outi 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapiola-Mäntylä, Outi (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. 15–29. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ylitapiola-Mäntylä, Outi 2012b. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapiola-Mäntylä, Outi (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. 71–90. Jyväskylä: PS-kustannus.

Teemahaastattelurunko

Lasten seksuaalikasvatuksen toteutuminen varhaiskasvatuksessa

1. Taustatiedot

- Ikä
- Koulutustausta
- Työnimike
- Minkä ikäisten parissa työskentelet?

2. Seksuaalikasvatuksen määritelmä

- Miten määrittäisit lasten seksuaalikasvatuksen?
- Mitkä teemat koet liittyvän lasten seksuaalikasvatukseen?

3. Seksuaalikasvatuksen osa-alueet varhaiskasvatuksessa

- Miten koet, että työpaikallasi toteutetaan seksuaalikasvatusta?
 - Koetko, että seksuaalikasvatusta saa yhtä paljon huomiota kuin muut varhaiskasvatuksen osa-alueet?
- Kehon osien nimeäminen
 - Miten?
- Turvataitojen opetus
 - Miten?
- Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolisensitiivisyys
 - Miten näkyvät päiväkodin arjessa?
- Näkyykö päiväkodissa median vaikutus liittyen aiheeseen?

4. Asenteet seksuaalikasvatusta kohtaan

- Koetko saaneesi tarpeeksi tietoa seksuaalikasvatuksesta ylimmässä koulutuksessasi?
 - Jos et – millaista tietoa olisit tarvinnut lisää?
 - Kaipaako lisäkoulutusta aiheesta?
 - Tiedätkö, mistä pystyisit löytämään lisää tietoa aiheesta?
- Milloin seksuaalikasvatuksen pitäisi mielestäsi alkaa?
- Puhutaanko työpaikallasi seksuaalikasvatuksesta?
 - Jos puhutaan, miten?
- Puhutaanko asiasta vanhempien kanssa?
 - Käytetäänkö sanaa "seksuaalikasvatusta"? Jos ei, mitä termiä mahdollisesti käytetään?
- Onko seksuaalikasvatuksesta helppo puhua?
- Miten kehittäisit seksuaalikasvatusta?

Suostumus haastatteluun

Suostumus haastatteluun

Suostun haastatteluun, jonka tarkoituksena on selvittää seksuaalikasvatuksen toteutusta päiväkodin arjen käytännöissä. Olen tietoinen tutkimuksen sisällöstä ja tarkoituksesta. Haastattelu on täysin vapaaehtoinen. Voin halutessani keskeyttää tai lopettaa haastattelun milloin tahansa sekä peruuttaa osallistumiseni. Tutkimustulokset ovat sellaisessa muodossa, jossa minua ei voida tunnistaa.

Päiväys

Haastateltavan allekirjoitus

Jos Teille herää kysymyksiä opinnäytetyöstäni tai sen toteutuksesta, ota minuun yhteyttä.

Tietoa opinnäytetyöstä ja haastattelusta

ammattikorkeakoulu: Metropolia Ammattikorkeakoulu

tutkinto: Sosionomi (AMK)

opinnäytetyön tekijä: Noora Jauhiainen

opinnäytetyön aihe: Seksuaalikasvatuksen toteutuminen päiväkodissa; varhaiskasvattajien näkemyksiä

Hei!

Olen 3. vuoden sosionomiopiskelija varhaiskasvatuksen polulla. Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, kuinka seksuaalikasvatusta toteutetaan päiväkodissanne. Työni aihe on ollut mielessäni pitkään, joten olen innoissani siitä, että viimein pääsen sitä toteuttamaan.

Tutkimus tapahtuu haastattelun avulla. Haastatteluun kuluu aikaa noin 45 minuuttia. Sinulla on mahdollisuus keskeyttää tai lopettaa haastattelu missä vaiheessa tahansa. Kyseessä on teemahaastattelu, eli olen laatinut aihepiiriä (seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa) koskevat kysymykset etukäteen, mutta haastattelun tarkoituksena on olla rento ja mukava. Haastattelun tarkoituksena on kerätä kentältä nousevaa tietoa ja ajatuksia koskien päiväkodin seksuaalikasvatusta. Tarkoitukseni on nauhoittaa haastattelu, jotta voin palata haastattelussa ilmenneisiin teemoihin myös jälkikäteen. Nauhoitteen kuulee vain ja ainoastaan opinnäytetyön tekijä, eli minä, ja aineiston käytön jälkeen nauhoitus tuhoaan.

Opinnäytetyössä ei esiinny haastateltavien nimiä tai mitään muuta tietoa, josta henkilön voi tunnistaa. Kirjallisessa työssäni käyn läpi haastatteluissa esille nousseita teemoja ja ajatuksia, ja yhdistän ne opinnäytetyötä varten keräämääni teorian tietoon.

Kiitos mielenkiinnosta opinnäytetyötäni kohtaan!

Noora Jauhiainen

(xxxx.xxxx@metropolia.fi)